

V Ljubljani, dné 1. prosinca 1896.

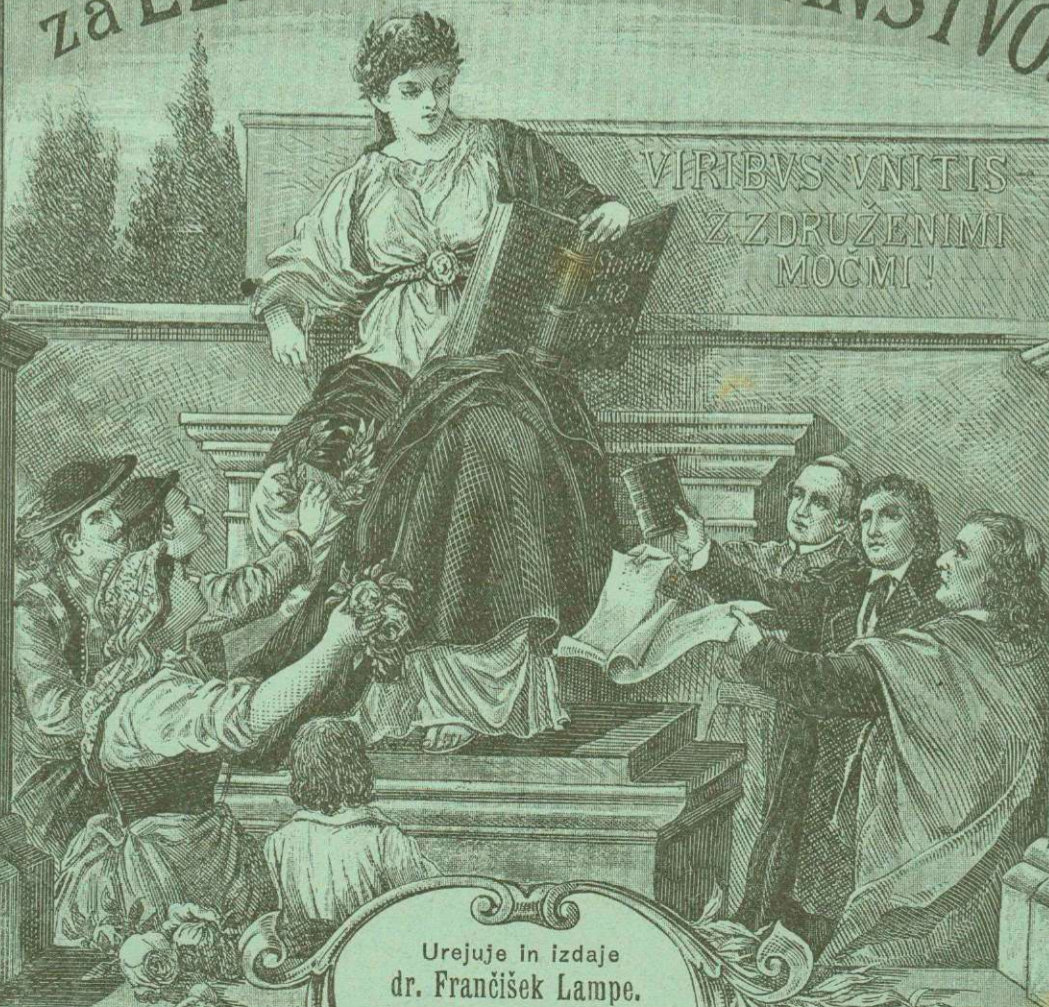
DOM IN SVET

ILUSTROVAN LIST

za LEPOSLOVJE in ZNANSTVO.

Leto
IX.

Štev.
1.

VIRIBVS VNI TIS
Z ZDRUŽENIMI
MOCMI!

Urejuje in izdaje
dr. Francišek Lampe.
Tiska
Katol. Tiskarna.

Vsebina 1. zvezka.

	Stran
1. Knez Ljudevit. Zložil A. Hribar. Krški dol. — Dvojni up krškega grada. Divje deklice	1
2. Iz ljubezni. (Novela.) Spisal Dragutin	3
3. Sin. (Krájinska idila.) Spisal Podgoričan	7
4. Vzori in boji. Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben	11
5. Prijateljem. Zložil Anton Medved	14
6. Avstrijska Riviéra. Opisal Jos. Rozman	15
7. Ob mlinskem kolesu. Spisal dr. A. Ušeničnik	18
8. Črtice iz zgodovine lepih umetnostij. Spisal dr. Anton Medved	20
9. Književnost	26
A. Slovenska književnost. <i>Slovanska knjižnica</i> . 42—43 snopič. — <i>Ilustrovani narodni koledar za prestopno leto 1896</i> . — <i>Koledar za goriško nadškofijo 1896</i> . — B. Hrvaška književnost. <i>Majka u radu za Boga in Hrvatsku</i> . — C. Bolgarska književnost. (Poroča Fr. Kovačič.)	
10. Glasba	29
A. Skladbe „Glasbene Matice“. <i>Občutki</i> . — <i>Pomlad in jesen</i> . — <i>Kitica</i> . <i>Žalost</i> . — <i>Scherzo, Intermezzo in Valček</i> . — — <i>Domu in ljubezni</i> . — B. Cerkvena glasba. <i>Missa pro defunctis</i> . — C. Za pouk. <i>Poduk v igranju na citrah</i> .	
11. Razne stvari	30
<i>Fotografovanje v prirodnih barvah</i> . (Spisal dr. Simon Šubic.) — <i>Pismo Davorina Trstenjaka</i> . — <i>Zvezdoslovni koledar za mesec prosinec</i> . — <i>Brezdimni železnični stroji</i> .	
Na platnicah: <i>Vabilo na naročbo</i> . — <i>Bodočnost slovenskega naroda</i> .	

Slike.

1. Božični podprtniki. Risal M. Jama	1
2. Pogled na Opatijo (s poti na Veprinac.) A. Beer	9
3. Ob izviru selške Sore. Risal J. Grohar	18
4. Sv. Trije Kralji. Slikal N. Poussin	24, 25
5. Skupina iz igre „Živela Avstrija!“	32

Listnica upravnistva. Čislane naročnike vljudno prosimo, naj natančno sporočajo svoje naslove, zlasti zadnjo pošto. Tako tudi prosimo, da bi kmalu obnovili svojo naročbo, pa nam pridobili veliko novih naročnikov. Izkušnja uči, da dobri prijatelji največ storé za list s priporočevanjem. O, da bi imeli več takih prijateljev!!

Naznanilo. Ostalo nam je precëj posamnih številk l. 1891. in 1892. razven št. 1. Dijakom jih damo izvod po 10 kr., več izvodov skupaj še ceneje.

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., (lanski) VII. po 4 gld. 20 kr.

„Dom in Svet“ stane za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake na leto 3 gld. 40 kr., za pol leta 1 gld. 70 kr., za četrt leta 85 kr. V ptuje dežele po 1 gld. 20 kr. na leto več. Dobivajo se še vse letošnje (1895) številke.

Uredništvo in upravništvo je v Marijanišču. Za ljubljanske naročnike posreduje tudi „Katoliška Bukvarna.“

Božični podprtniki. (Risal M. Jama.)

Knez Ljudevit.

(Zložil A. Hribar.)

Krški dol.

Čaroben je vir Savíce,
Čudežna je Pivke struga:
A kot krške so vodíce,
V Krájiní ne teče druga.

Vrè iz globočin globine
Stara reka, Krka siva,
V sedmih virih iz pečine
Poltarica, sestra živa;

Sestrsko si dasta roki
Šumljajoč čez pólje žitno,
K njima žuboré potoki
S čisto vodo, vodo pitno;

Brati ž njima Breg se leni,
Lipovka se sestri sladka,
Vêde k njima Vir studéni
In Sušico struga gladka.

To vodovje razorava
In prepaša krško polje,
Da strnína, lan in trava
In prsnína raste bolje.

In to polje rodovito
Vrsta gôr meji na jugu,
Na zapád je hribovito,
In na sever griči drugi.

Majhna krška je dolina,
Bila večja ni pred leti;
Pa od nekđaj že družina
Gosta bivala v tem sveti.

Bistri krški so potoki,
Dní pa niso bili svoje,
Ko sovražnikov naskoki
Bíli tod so ljute boje.

Longobardi, Franki, Obri,
In Bavárcei bojevíti,
In domači sini dobri
V vóдах gnili so pobíti.

Stal je grad nad Krke virom,
Močno delo roke marne;
Skakal vanj sovrag je zmirom,
Bal ni grad se kneza Varne.

Ni se bati v krškem doli,
Če privreva vojna kleta,
Dokler ljud Peruna moli:
Njemu ded in zmaj sta sveta.

Tam od grada na zatoku,
Kar bi petkrat poletela
Ob napetem novem loku
Nova naostréna strela,

Zeva Prestrana globelo,
V žrela dnu pa sam sameva
Vedež že stoletje celo,
Ded Morán se mu veleva.

Sèm ne hodi duša živa,
Groza v dnu je in samija;
Le Morán tu sam prebiva,
In v podmolu stara zmija.

Kadar vojna so krdela
Divje v krški dol prihrula,
In moril je meč in strela,
Da se jok in stok sta čula,

Spustil ded je iz podmola
Zmaja divjega v oblake,
Da z viharjem je iz dola
Tiral vrage in vojščake.

Dvojni up krškega grada.

Stoji nad virom Krke grad,
Goji v njem Varna dvoje nad:
Očetovo ljubezen vživa
Sin Svitozor in hčerka Diva.

Prekrasne cvetke ima dól,
Je v bregu mnog visók topól;
A hčerka Diva je krasnejša,
In Svitozoru rast vitkejša.

Sin Svitozor je Varnin up,
Da hranil bo deželo vkup,
In vladal kmete in boljaše,
Ko si očetov meč pripaše.

Nobene zmiije ljute ni,
Da Svitozor je ne vmori,
In kosmatinca ni v brlogu,
Ki kos njegovemu je drogu.

Nobeden kotel preglobók,
Noben mu grič ni previsók,
Da bi zadržal ga na sledi
Za srnami in za medvedí.

In Svitozor, domovju čast,
Krepak junak je, kakor hrast,
Nobena moč, nobena sila
Še ni poguma mu vpognila.

In svetlolasa Diva, hčí,
Kot nežna vrtnica duhtí,
Lasje rumeni v zlati kiti,
Kot gorske vile so častiti.

Ko se v proletju vzbujá svet,
Iz zemlje leze nežni cvet,
Katera cvetka je jednaka,
Kot zala grajska Diva, taka?

In kadar usteca odprè,
In pesmi pevati pričnè,
Dolína krška méni cela,
Da v gori vila je zapela.

In Diva grajska, devče tó,
Ni zala pevka le samó;
Najlepšo prejo zriade presti,
V tkanino zna najlepše plesti.

In kadar pleše se koló,
Kedó plesáti zna takó,
Kedó kot Diva se zasučè,
Kedó kot Svitozor zaučè?

In v Svetovítov, Živin hram
Ne hodi več knez Varna sam,
Saj Svitozor skrbi in Diva,
Da bog se prav časti in Živa.

Saj Svitozor skrbi, da bog
Dobiva vina v tajni rog,
In prve zvončke in prvence
Povija Diva v zale vence.

In v slednjem mraku, slednji dan
Gre Diva zaljšat Živin stan,
In slednje jutro Svetovíta
Z zelenjem, s cvetkami nakita.

Betežnika ga nima dol,
Naj tre ga kterakoli bol,
Da Svitozor in sestra Diva
Ne bila brž bi pomagljiva.

In vsak dan kuha se jedil
Ubožcem lačnim pokrepčil,
In Diva sama jih okoli
Betežnikom deli po doli.

Sirota vsaka in bolnik
Obrača v grad pomočni vzklik;
In nikdo z grada se ne loči
Brez pomoči k domači koči.

In kadar pride solnčni kres,
Vkup znašajo si suhi les,
Mladeniči krepki z deklíči
Na vsaki gori, vsakem griči.

Pred Svetovíta božji hram
Pa znaša dračje knežič sam,
In Diva brhko mu pomaga,
Gromado na visoko zлага.

In naj se trudi in potí,
Gromade take ne zloží,
Kot Svitozor jo mično sklada
In zala Diva, hčerka z grada.

In ko prevozi solnčni bog
Z gorečo oblo nebni krog,
Najprej zažari se gromada,
Ki jo zažiga Diva z grada.

In kot zablisknil bi oblak,
Zasveti se krog dola trak,
In s plapolečimi kresovi
Obžarjeni so vsi vrhovi.

Stoterno pa kresove s skal
Odseva Krke šumni val,
In kar po gričih se prepeva,
Gaj Svetovítov vse odmeva.

In knežič ovna na oltar
Zakolje Svetovítu v dar,
Daruje ga za ljudstvo svoje,
In ko daruje, glasno poje:

Tvoj mir, o bože Svetovít,
Naj bo nad narod moj razlit,
Kot duh prijetne tebi žrtve,
Živali na oltarju mrtve.

Glej prošenj naših srčni plam,
Ki nas dovél pred tvoj je hram,
Kot kres dviguje se v oblake,
Da ti podpiraš siromake.

Vojská odganjaj divji hrum
In néti v srcih nam pogum,
Zatvóri bése v besje sence,
Oblagodarjaj nas Slovence!

I Diva je dovédla dar,
Da bi povžil ga kresni žar;
Najlepše jagnje je odbrala,
Da Živi v dar bi je sežgala;

Kot vila v gori zlatih las,
V obleki beli moder pas,
Veznina zlata v svilnem pasi
In vrsta demantov ga krasi.

Obmolkne glas in sluša sluh,
Ko misli vse, da Živin duh
Pred žrtvenikom svojim biva,
Kadar daruje mlada Diva:

Oj bóginja, visoki stvor,
Ta plamen v tvoj gorí naj dvor,
Naj v zlatem snu ta vonj te ziblje
In vzklikom našim te nagiblje.

Le vzbujaj, vzbujaj cvet livad,
Ohranjaj zemlji plen in sad,
Oblagodarjaj kmetu muke,
Ko trudi záse se in vnuke!

Odganjaj Mórane oblast
In ktera pribesni pošast,
Da zmirom v varstvu, v tvojem krili
Slovenci vsi bi srečni bili.

In ko povžije plamen dar,
Ugaša svetli kresni žar,
Pa z Divo Svitozor odhaja
In pri norčijah ne postaja,

Ker resno delo je doma
Zanj in za Divo, za oba.
Kar hoče stari, modri kneže,
Pri sinu, hčerki vse doseže.

Zato pa, ko se neti kres,
Vsak pot odmeva temni les,
In take-le pojó si speve
V polesnih sencah divje deve:

Divje deklice.

Daritev je sveta
Končana, dekleta,
Le hitro iz lésa,
Do žarnega kresa!
Juhé!

I Svitozor zali
Odšel je že, kali?
I knezova Diva
Več tukaj ne biva?
Juhé!

Velike namene
Ti rekajo žene,
In v tebi osoda
Je celega roda.
Juhé!

Kdo vedno bi v lozi
V tej tihi bil grozi?
Koló naredimo
In v krog se zvrtime!
Juhé!

Oj rožici zali
Iz grada na skali:
Kdor vaju ne ljubi,
Perun ga pogúbi!
Juhé!

In devčece krasno,
Kot zora si jasno,
Ni deklice v doli
Kot ti, na okoli.
Juhé!

Mladeniči čili
So vsi se zgubili;
Kdo z nami zdaj v dolu
Se sukal bo v kólu?
Juhé!

Oj Svitozor mladi,
Imajo te radi
Boginje, bogovi,
Vsi svetli duhovi.
Juhé!

Da, taki naj devi
Na desni kraljevi
Prestol se postavi
In krona napravi.
Juhé, juhé, juhé!

(Dalje.)

Iz ljubezni.

(Novela. — Spisal Dragutin.)

I.

Toliko opravljanja in nemilega jezikanja se menda še nikdar ni storilo, kakor tistega večera.

Na trgu dolenjske metropole se je kar trlo občinstva. Pred okrajnim glavarstvom je igrala meščanska godba najveselejše komade; ljudje pa, mlado in staro, zale gospice, častitljive mamicice, godrnjavi očetje, resni uradniki, nagajivi dijaki in nikdar ugnani otročaji so pohajali v dveh vrstah gori in doli. Kdor bi pa mislil, da jim je danes kaj za veličastne zvoke uverture iz Smetanove ‚Prodane neveste‘, za vznemirljive akorde Straussovega valčka ali za ljubeznive napeve potpurija ‚Slovenskih narodnih‘, ta bi se jako motil. Celó skrivni zaročenci, katerim so sobotni mirozovi meščanske godbe jedina prilika, da se — ne da bi vzbujali kake opravičene sume — javno shajajo, kjer si v naglici pošepečejo par ‚večnih priseg‘, celó ti so danes odmrli svojim — ‚ranam‘! . . .

Grudnova Ana in Ivan Jenčič sta bila v ustih vseh!

„Prav ji je!“ dejala je Dolničarjeva Nežika svojima družicama, v katerih sredi je stopala, držeča ji hkrati za pazduho. „Moj brat Tone, adjunkt, jo je tako ljubil; vse bi ji bil storil, da bi bila srečna žena; — pa ga ni hotela. Na javnem plesu ga je osramotila!“

„Ana mi je sicer pravila, da je Tone takrat uprav nadležno tiščal za njo, dasi mu je dotlej že petkrat odrekla, — pa kdo bi ji verjel?“ do-

stavila je Malijeva Klara. „Prevzetnica! Ali veš, kaj mi je jedenkrat dejala? ‚Le tistega bom žena, katerega bom ljubila iz vse duše, ker je blag in pošten, in ki bo ljubil mene ne zaradi dote, ampak zaradi mojih lastnostij. Ve letate za vsakimi lepimi očmi in črnimi brkicami, pulite se za vsakega, ki ima nekaj imetja ali dostojno službo . . . po ljubezni, značaju ne vprašate! Vam je zakon preskrbovalnica, rešitelj zasme-hovanja starega devišstva . . . meni ne.“

„Seveda ne . . . bogata je, kupi si lahko, kakoršnega si hoče, tudi zlatega, medenega!“ pridela je Prevčeva Minka. „No, dokler bo oče živel, bo delala račune brez krčmarja! To smo videle sedaj.“

„Ha, ha, zares pravega si je hotela kupiti! Tega Ivana, berača, hinavca . . .“

„Ubijalca!“

„Arestanta!“

Šle so dalje. —

„Torej štiri leta, pravite gospod doktor?“ vprašala je gospa Križajka odvetnika Kovačiča.

„Štiri leta težke ječe, poostrene z jednim postom na mesec, gospa“, odgovoril je odvetnik.

„Malo. Obesiti bi ga morali, prej pa še trpinčiti! — Ej, dandanes so sodniki in porotniki premili! Pomislite, nedolžnega človeka ubiti, kakor gada! In tako lepega, nadarjenega, ljubeznivega moža!“

„Res je, gospa. Velika škoda za koncipijenta Orožna. Rad sem ga imel.“

„Kako pa se je vendar zagovarjal Jenčič, ta lopov? Ali je priznal, zakaj je pobil Orožna?“

„Trdil je vedno isto: ‚Orožen me je napal z revolverjem . . . braniti sem se moral, sicer bi me bil ustrelil. Do mrtvega ga nisem hotel, Bog nebeški mi je priča! — Tako je vedno govoril.“

„Lažnik! — Zakaj bi ga pa bil napal doktor Orožen? Laž! Jenčič ga je napal s kamenjem, dr. Orožen se je pa branil. Tako je bilo! Vse mesto vé, da je sovražil koncipijenta radi Ane, ki je ljubimkala ž njim za očetovim hrbtom.“

„Da, da, gospa, tudi jaz sem vašega mnenja. Jenčič je ljubimkal z Ano, dokler ga ni spodil njen oče, stari Gruden, iz hiše. Moj koncipijent pa jo je bil teden poprej zasnubil, in Gruden mu je takoj obljubil Ano. Ker si ljubosumni Jenčič ni znal drugače pomagati, počakal je Orožna, svojega tekmeca, ter ga pobil. Morda ga Orožen v temi niti zapazil ni . . . morda je Jenčič že poleg mrtvega položil tisti revolver, da bi bilo njegovo zagovarjanje verjetno . . . vse mogoče!“

Šla sta naprej. —

Godba je igrala, ljudstvo je ugibalo in opravljalo, ni ga pa bilo med njimi, ki bi bil obžaloval ubogega Ivana Jenčiča, za katerim so se zaprla baš danes težka vrata ječe, v kateri naj odsedi dolga štiri leta za grozno hudo delstvo uboja . . .

V svoji sobici pa je ležala v istem trenutku oblečena Ana Grudnova ter obupno plakala. Srcé ji je hotelo počiti od nepopisne bolesti. — Ko pa je minula najhujša bridkost, vstala je ter, pokleknivša pred sohico Device Marije, molila: „Marija, mati žalostnih, glej svojo preudano hčerko, ki te prosi močij in tolažbe za svoje srce! Usmili se me, ne zapusti me! — Usmili se pa tudi mojega dobrega Ivana, daj mu moč, da lože prenese krivico, katero mu je zadala danes slepota človeških sodnikov, ker je ljubil mene ter branil poštenje svoje Ane! Bodi mu milostna tolažnica, o Marija, dobra moja mati!“ — — —

II.

Ivan Jenčič je imel slabega očeta. Dokler je še živela mati, vzdržavalo se je gospodarstvo brez dolgov; prodajalnica je bila polna dobrega blaga in klet polna sodov dobrega, čistega dolenjca. Mož je ljubil le lov in pijačo, vse drugo mu ni bilo na mari. Žena je torej gospodinjala in gospodarila hkrati. Po njeni smrti pa — njen jedinec Ivan je bil šele v prvem razredu novomeške gimnazije — je propadalo imetje bolj in bolj. Jenčič je popival, posli so lenarili

in raznašali na vse plati, kar je mogel kdo kje izmakniti, prodajalnica je osiromašila, vino zvo-denelo in — ljudstvo je popuščalo staro, toliko let ugledno kupčijo. Ko je bil Ivan v peti šoli, umrl mu je od kapí še oče. Upniki so pritisnili, in vse imetje se je prodalo na javni dražbi. Bornih osemsto goldinarjev je ostalo Ivanu od vsega, nekdam tako velikega očetovega imetja.

Tedaj pa je pregovoril šestnajstletnega Ivana njegov varih, novomeški trgovec Gruden, da popusti latinske šole ter se posveti kupčiji.

Ivan je prestopil torej v ljubljansko trgovinsko šolo ter jo v dveh letih zgotovil. Ko je na varihov nasvet prevzel komptoaristovsko službo pri odličnem ljubljanskem trgovcu z namenom, da si pridobi za svoj poklic čim največ praktičnih izkušenj, ter prebil ondi na veliko zadovoljstvo svojega sicer ostrega, a dobrega gospodarja skoro tri leta, vzeli so ga v vojake. Ivan se ni bal vojaške suknje. Nasprotno. Vesel in ponosen je bil, da more i on služiti svojemu cesarju in domovini. Ker je bil zadostno izobražen in okreten mladenič, ni mu delala vojaščina preglavic. Po nekaterih mesecih je bil poklican celó v kompanijsko pisarno, kjer je ostal dve leti, do konca svojih službenih let. Človek se v vsakem razmerju, v vsakem stanu nauči nečesa, kar mu je v hasek. Tako si je pridobil tudi Ivan pri vojaki razuma za skrajni red, največjo točnost in brezuvetno pokorščino. Ne samo, da so mu vaje utrdile in okrepile telo, zadobil je tudi v vedenju veliko okretnost in lahkost. Njegov nastop je postal nekako eleganten, njegov govor je bil kratek in jedrnat. Ko je zadobil šaržo podčastnika, odpustili so ga iz vojašnice prostega. Tedaj pa se je vrnil na svoj drugi dom — k varihu Grudnu v Novem mestu. Varih mu je namreč ponudil službo komptoarista in poslovodje. Z navdušenjem in marljivostjo se je zopet lotil Ivan svojega posla. Nikdar mu ni bilo dovolj storjenega, pomočniki niso bili nikdar dovolj točni in nagli, prodajalna ni imela nikdar dovolj različnega in dovolj dobrega blaga. Delal je, ubijal se in priganjal k neumornemu delu še druge tako, kot da dela zase. Grudnu je poslovodja Ivan izredno ugajal. Spoznal je, da se v njem ni motil, ko ga je določil za trgovino, za katero jedino je imel Ivan poklic. Spoznal pa je tudi, da si je pridobil Ivan v ljubljanski šoli, pri ljubljanskem kupcu in pri vojaki toliko izkustva, da si ne more želeti boljšega komptoarista. Ljubil ga je torej ter mu zaupal popolnoma, dasi je bil Ivan jedva štiriindvajset let star. Ker je imel že sam petinpetdeset let ter ga je poleg starosti jela tlačiti še huda naduha, popustil mu je vodstvo trgovine ter se sam ni pečal skoro z nobeno rečjo.

Posedal je v prodajalnici in v kavarni ter kramljal z ljudmi. Bil je vdovec.

V drugem letu Ivanovega poslovanja v Grudnovi trgovini pa se je vrnila na očetov dom sedemnajstletna Ana iz Gorice. Štiri leta je prebela pri svoji teti, soprogi postajnega načelnika ter obiskovala ondotno pripravnico. Skrbni oče ji je hotel namreč dati dobro vzgojo in najvišjo žensko izomiko. Teta je pazila na Ano natančno in pa tudi ljubeznivo, kakor bi bila njena hči. Tako je ostala Ana poštena, blaga in pobožna, ter postala tudi vrlo naobražena. Napravivšo zrelostni izpit z odliko, poklical je Gruden hčer zopet na dom ter bogato nagradil svojo sestro v zahvalo za ves trud in vso skrb.

Veliko veselje je bilo v Grudnovi hiši, ko se je vrnila Ana. Gruden je priredil odlično pojedino ter povabil svoje najboljše prijatelje in njihove soproge in hčerke. Povabil pa je k veselici tudi svojega vrlega poslovodjo, Ivana Jenčiča.

Ana je bila vitko, a vendar močno razvito deklè malega, sila milega obrazka, temnih očij in nenavadno bujnih črnih las. Bila je pa tudi prijazna, preprosta in ljubezniva. Naglo se je omilila vsem.

Po pojedini so se razkropile deklice po obširnem Grudnovem vrtu; spremljal jih je poslovodja Jenčič. In tedaj sta se seznanila in sprijaznila Ana in Ivan do dobra. Ivan ni veliko govoril, ni se sladkal, ni dvorjani, saj za to je bil preresen mladenič. Počasi in nekako oprezno, kakor bi se bal, da koga užali, izražal je svoje misli, svoje nazore o tem in onem. Besede so mu bile redke, a iskrene, odkritosrčne. Zroč človeku, s komur je govoril, naravnost v oči, zdelo se je, da išče pri drugih iste iskrenosti in odkritosrčnosti.

Ani je ljubeznivo resni Ivan ugajal takoj prvo uro. Z moškimi ni občevala doslej skoro nič; vendar so se ji zdeli vsi oni, s katerimi je prišla slučajno v dotiko, sila neslani in usiljivi. Vsi so ji hvalili lase, oči, lica, rast; laskali se ji, da je duhovita, izobražena, da je njena družba zabavna, odlikujoča, občarujoča: Ivan pa ni zinil nijedne prelaskave besede; vèdel se je, kot da jo pozna že izdavnica ter da mu ni za njeno prijaznost nič. Njegovo vedenje je bilo bratsko, njegovo govorjenje prijateljsko.

Ko so se torej vračale gospice v hišo, ponudila je Ana Ivanu roko.

„Gospod Jenčič“, dejala je resno, „bodiva si prijatelja! Ali hočete?“

„Jaz sem že vaš prijatelj, gospica Ana!“ odvrnil je Jenčič ter ji stisnil rahlo roko. In tako je bilo!

III.

Zimskega večera je bilo. Ledena burja je tulila po novomeških ulicah ter zanašala zledenele snežinke na okenska stekla in prizidke.

V gorko zakurjeni sobi trgovca Grudna so bile tri osebe. Starec je sedel v svojem širokem in mehkem naslonjaču tik peči; za malo mizico pa sta sedela Ana in Ivan. Ana je pletla očetu zimske rokavice, Ivan pa je bral glasno iz nemške knjige markantno in realistično pisano povest. V silnih kontrastih je slikal v njej pisatelj ljuti boj vere z brezverstvom, idealizma z naturalizmom, boj pošteno čutečega srca s hladnim, računajočim razumom, požrtvovanja s sebičnostjo . . .

Ana je položila delo v naročje ter pozorno poslušala z očetom, ki je držal roko na desnem ušesu, da bi bolje slišal. Naposled pa je berilo vzburilo rahločutno Ano tako, da je začela ihteti.

„Bodi torej dosti za nocoj!“ dejal je Gruden, videč jokajočo hčer. „Pa nikar se tako ne vznemirjaj, otrok moj! Saj je vse to le izmišljen roman!“

„Vem, vem, dragi papa, a ne morem si pomagati“, odvrnila je Ana. „Sočutje me je premagalo, pa strah: ali je možna tolika zlobnost in tolika sebičnost, brezčutnost? Saj so vendar menda še ljudje na svetu, katerim čast, denar, ugodno življenje ni vse, katerim čista vest, veselo srce, nesebična ljubezen ni — gola beseda!“

„O, seveda so še, dragica!“ odgovoril je trgovec. „A sila redki so. Navadno pa so nesrečni, ker pobija jih ves svet. Sebičnost, imetek, ugled so osi, okoli katerih se vrti vse. — Tu smo slišali nekaj nazorov o ljubezni in o zakonu. Zdi se mi, da piše povsem prav pisatelj, ko trdi, da sta glavno torišče fraze in varke. Koliko se poje, piše, govori o ljubezni! . . . in vendar je večini tistih pevcev ljubezen le krinka za najpodlejše namene. Moštvo hlini ljubezen, v resnici pa navadno ne gleda ni na lepo lice, še manj pa na duševne vrline. Denar, le denar miče . . . ko imaš tega, kupiš si lahko vse, vse!“

„Ostudno! Cloveštvo čim dalje tem bolj suroví!“ dostavila je Ana.

„Kaj hočeš! Pa plavaj proti reki! Odnese te in pokopljejo valovi. Večina moštva vé, da brez novcev ni veljave, ni karijere! Izdatki in potrebe, društveno življenje stane dandanes trikrat toliko kot včasih. Ni smeti torej zameriti, če si želi vsak praktični samec pred vsem bogate neveste . . . ne, prav pametno je to!“

„A vsekako je grdo ravnanje takih mož, ki, kakor le-ta v romanu, iščejo zakon le radi denarja, le radi ugodnosti; za ljubezen, značaj

soproke se pa ne zmenijo kar nič“, rekla je Ana.

„Pritrjujem vam iz vse duše, gospica!“ dejal je Jenčič. „No, še so poštenjaki, katerim je glavni pogoj v zakonu zvesta ljubezen.“

Hvaležen pogled iz Aninih očij ga je navdušil, da je nadaljeval:

„Jaz vsaj — — če si izberem kdaj družico za življenje, gledal bom sosebnost na to, da me resnično globoko ljubi, da je umna gospodinja, ki mi bo skrbna, blaga žena in potrpežljiva, ljubezniva mati moje dece, ako mi jo bo dal Bog. — Sramota za moža, če ga živé bolj soprogini tisočaki kot lastne roke; če ga odlikuje ženino bogastvo, a ne lastna zasluga, lastni razum!“ —

Istega večera ni mogel dolgo zaspati Ivan.

Pogovor mu je vzbudil v srcu neko struno, ki mu je pela glasno, neumorno. Zdelo se mu je, da sliši še vedno Anino ihtenje, da čuti še vedno tisti gorki pogled, ko je zagovarjal in zahteval ljubezen v zakonu, v zakonu, ki naj bi bil Bogu mil in ljudem v korist. — Vse misli so se vrtele vedno okoli nje, okoli Ane.

Skoro leto dnij se že pozna z Ano, a nikdar še ni imel takih mislij in takih želj kakor nocoj! Moj Bog, kako bi tudi smel! Ona, jedinka Grudnova, ki bo imela velikansko doto, pa — — on, berač! In vendar! Sedaj se spomni vseh onih vprašujočih Aninih pogledov, spomni se vseh trenutkov, ko ga je vznemirjala njena prisotnost, ko ga je že razveselilo šumenje njenih kril! — Kako srečen bo oni, kogar zvesta, dobra soproga bo Ana! — Omikana je po razumu, plemenita in blaga po srcu; dih pokvarjenega sveta se še ni dotaknil njene čiste duše.

„In če bi bil ta srečni človek — jaz!“ vprašal se je dalje. „Moj Bog, saj ni mogoče! Ubožen sem, služabnik drugim, brez ugleda, — pa ona, za katero se bodo pulili veljavni bogatini! Ne, ne, ni mogoče! — Izbij si iz glave, Ivan, to blazno misel, dokler je še čas! Ti ji smeš biti le udani, od srca udani prijatelj, a drugega nič!“

Zakopal je glavo med blazine ter se trudil misliti kaj drugega. Zaman. Slika plakajoče Ane se mu je utisnila globoko v srce. — „O, da bi bila moja, kako bi jo ljubil, kako delal zanjo . . . in ona bi me tudi ljubila . . .! A če je udana že drugemu? Ne, ni mogoče! Saj ne občuje z nikomer toliko in z nikomer tako prijazno kot z menoj. Le meni pové vse svoje male skrivnosti, le meni zaupa vse svoje misli, želje in sklepe! Le meni pravi ‚prijatelj‘, pa nikomur drugemu! — Pa če se vendar-le motim? — Če me porogljivo odbije, ko ji to povem? — Ne, ona se ne bo rogala, preblaga je! — Da, da, pozna me, da govorim vedno resnico, — rogala se ne bo! — Povem ji torej, — kdaj?

— takoj jutri ji povem, — — in ona bo izvestno odkritosrčna. Naj me usliši . . . moj Bog! če me usliši! — — ali pa odbije, za vselej . . . možko bom nosil svoje gorjé, želeč ji srečo z drugim!“

Tako se je trpinčil, dvojil in sklepal, valjajoč se po vroči postelji brez spanca. Šele proti jutru je malo zadremal.

Ko pa je prišel dan ter je bil zopet z Ano skupaj v komptoarju, v shrambah za blago in na vrtu; ko je Ana po svoji navadi kramljala ljubeznivo in odkritosrčno ž njim kot da je njen tovariš, njen brat . . . tedaj mu je upadel pogum in ni si upal ziniti. Bled je pohajal od dela do dela in bil še bolj resen, zamišljen ter malobeseden. Skoro, da ni izpregovoril z nikomer besede.

„Kaj vam je vendar, Ivan?“ vpraševala ga je Ana skrbno. „Ali ste bolni?“

„Ne, ne, zdrav sem, gospica!“ odvrnil je Ivan še bolj bled.

„Pa zakaj tako molčite? — Sem vas li kaj užalila? Morda je bil oče siten? Ali so vas pomočniki ujezili?“

„Nič, nič, Ana; — že preide vse, če Bog hoče! Hvala vam, da tako skrbite!“

Sila hudo mu je bilo, da ne more govoriti, kakor bi hotel. Tako je minul dan, dva, trije . . . še vedno je molčal. — Četrti dan pa je iskal slučajno gospodarja Grudna v njegovi sobi. Ni ga našel. Skozi kuhinjo gredé pa je naletel na Ano, ki je z visoko zavihanimi rokavci valjala testo za juho.

„Ali iščete očeta, Ivan?“ vprašala ga je naglo. „Ravnokar je odšel s koncipijentom Orožnom . . . oba sta bila jako dobre volje. In pomislite, koncipijent je prišel k očetu v fraku in klaku! Kaj sta neki imela!“

Odgovoril ji ni ničesar, ampak stoječ pred njo je vihal svoje brke ter zrl na njene lepe, male roke.

Tudi Ana je molčala. Naposled pa se je glasno nasmejala. „Gospod Jenčič, v zadnjih dnéh ste postali cel modrijan! — Ne govorite nič, ne slišite nič, ne vidite nič . . . moj Bog! ste li . . . ste li morda . . .?“

Hotela je reči „zaljubljeni“, a se, globoko zardevša, nakrat zopet premislila ter hitela gnesti testo. — Sodu pa je bilo izbito dno!

Po bliskavo se je sklonil preko mizice in poljubil njeno okroglo, belo rokico. Zamolklo je zavrnila Ana, Ivan pa je govoril dolgo in hitro, kakor še ni govoril nikoli . . .

„. . . Torej li smem snubiti vas pri gospodu očetu? Trd, hud boj bo ž njim, a če me podpirate, zmagava gotovo!“ je končal.

„O moj Bog, — Ivan!“ — sklonjene glave je stala pred njim in ni se ga upala pogledati v lice.

„Govorite, gospica, govorite!“ silil je Jenčič. „Ali smem . . . dá?“ — Kakor brez volje je naslonila svojo kodrasto glavo na njegove prsi,

on pa ji je dvignil obrazek, in oči, polne bisernih solz so zrle vanj . . .

„Moja si, Ana, moja, saj vem“, šepetal ji je ves blažen; — „moja zaročenka si pred Bogom, ki vidi v najina srca! Kmalu boš tudi pred očetom in pred svetom!“ — — (Dalje.)

Sin.

(Krájinska idila. — Spisal Podgoričan.)

I.

Menda bomo žibali.

Neke nedelje popoldne je sedel kmet Peter Košiček iz Podgorice s svojo mlado ženo na vrtu. Ljubezen ga je priklepala k ženi, da je rajši posedal pri njej doma, nego bi se potikal po vaških gostilnah in trättil čas in denar. Bilo je v prvem letu zakona. Nikdar si še nista prišla navskriž, nobeno nesporazumljenje, nikak prepir ni kalil njune zveze. Peter je bil zadovoljen z Uršiko, in Uršika se je hvalila ž njim.

In ko sta tako sedela ter se pogovarjala o imenitnih in neimenitnih stvareh, pravi ona sramežljivo:

„Bog je blagoslovil najin zakon.“

Petru ni bilo précej jasno, kam meri žena.

In ko mu ona razodene bolj razumljivo ono imenitno skrivnost, zažari možev obraz in srce mu zaigra od očetovskega veselja. Prime jo za desnico in jo stisne ljubeče in hvaležno. V srcu iskreno zahvali Boga za toliko milost. Izpolnjevale so se mu najsrčnejshe želje; podobe, kate-tere si je ustvarjala njegova duša, hotele so mu postati resnica.

Njena lica so se rdečila, a oči je povešala.

„Moliva, da bi bil sin“, nadaljuje ona. „Jaz hrepenim po sinu, ki bi nekđaj gospodaril tukaj za nama.“

„Naj bi uslišal Bog najino prošnjo! Hvaležen sem mu za vsak dar, vesel bi bil pa seveda najbolj sina“, izpregovori on.

„Peterček naj bo! Očetovsko ime naj se podeduje od roda do roda. Ključar svetih nebes naj bo njegov zavetnik in varih.“

„Če bo pa deklica, potem ji daj ti ime! Za Uršo jo bomo krstili.“

Ženi je bilo prav, le skrbelo jo je, bo-li sama trdna in otrok zdrav. Da bi si naklonila božjo pomoč, pravi:

„Obljubiva se z otrokom na božjo pot k Mariji Pomagaj, ako se z božjo pomočjo zgodi nama po volji in v čast božjo.“

„Tako je! Na božjo pot pojdeva!“

Bolj veselih trenutkov Peter in Uršika še nista uživala v zakonu; blažila ju je zavest, da jima bo rojen naslednik, da nista drevo, katero zeleni in cvete, toda nima sadú. Ali sta mogla biti srečnejša?

Prihodnje nedelje popoldne je šla Uršika domov. Nekaj ji je težilo srce, skrbelo in veselilo, kar je morala povedati svoji materi.

„Hvala Bogu!“ vzklikne mati razveseljena. „Skoraj dočakam trenutka, ko prinesem zibel svojemu vnuku. Gotovo bo sin, ker je že navada v tej rodovini, da so prvi moški.“

„Molila bom za srečo!“ pravi Uršika sramežljivo.

„Prav; le moli, pa varuj se tudi! Ti ne veš, kako se lahko pregrešiš, da si nesrečna ti in tvoje dete. Le pazi! Vzdigovati ne smeš več težko; posebno vode ne devaj na glavo, nosi naj jo dekla, zakaj jo pa imaš! Pripogibati se ne smeš pregloboko, zato ne omivaj več zelja, ker so kadi že globoke. Nikdar ne pozabi, za koga si dolžna skrbeti!“

„Pa se je težko tako varovati.“

„Težko? Ti se moraš varovati! Ej, že vem. Jaz pojdem sama k vam in vsem zapovem, da morajo paziti nate, da se ne preženeš in kaj ne pregrešiš, kar bi bilo tebi in nam vsem na veliko žalost in nesrečo.“

„Pa sem mislila, da ni tako hudo.“

„I, seveda nisi nič mislila, ker nič ne veš. Mlade matere nič ne vedó, kaj so; ne znajo se varovati prehudega dela in škodljivih jedij. Zato poslušaj mene, ker sem izkušena!“

„Bom pa delala tako, kakor vi hočete.“

„Saj moraš! Kaj pa Peter pravi?“

„O, vesel je! — Ne vé, kaj bi počel?“

„Zato pa glej, da se kaj ne pregrešiš! Tudi jesti ne smeš vsake reči, zlasti težko prebavnih jedij ne.“

In še marsikaj sta se pomenili mati in hči.

Ob istem času sta pa hodila Peter in oče po polju. Žito je bilo ravno v najlepšem klasju; detelja je kar duhtela, krompir in korusa se je obnašala dobro; obetal se je dober pridelek. Zato sta bila oba zadovoljna, in stari je učil

mladega, kako naj kmetuje in kaj naj seje, da mu bo več neslo. In tako sta prišla v pogovoru z detelje do volov in krav, s polja na dom in naposled na — ženo. Pa si je Peter mislil: dobro bi bilo povedati očetu, kaj nas čaka. Pa pravi o priliki:

„Menda bomo zibali.“

In stari se ustavi, radost se mu pokaže na obrazu; prime sina za rame in ga pomikasti, rekoč:

„Kaj praviš? — Ali je res?“

Peter pa ni vedel, kaj bi dejal. Ni si mogel misliti, da bi bil oče zaradi tega tako vesel.

„Ali je to toli čudo, če bomo pri nas zopet zibali?“

„Čudo ali nečudo! Pa prav je! Sedaj bomo vsaj vedeli, komu gospodariti, delati in varčevati! Bog daj srečo!“

Še enkrat ga pomikasti, potem pa gre z rokami na hrbtu prekrizanimi zopet naprej, Peter pa za njim.

„To bodo pa mati veseli, ko jim povem“, govori oče.

„Nikar jim ne povejte précej, saj že še zvedó.“

„E, taka reč se mora précej zvedeti.“

Peter je bil malo zardel.

Starec je bil jako zgovoren. Spominjal se je svojih mladostnih let in je pripovedoval sinu, kako so bili vsi veseli in Bogu hvaležni, ker jim je dal njega. Kmet šele potem z veseljem dela in skrbi, kadar vé, komu dela. V katero hišo Bog ne pošlje otrók, tam ni zadovoljnosti in veselja.

Tako sta izdala Peter in Uršika tisto skrivnost. Do druge nedelje je vedelo vse bližnje sorodstvo, do tretje pa tudi vsi sosede in najdaljše sorodstvo, in povsod se je pravilo:

„Pri Košičkovih bodo zibali.“

II.

Bog daj, da bi moralo biti vina dve lodrici!

Malovaška Nosečka, ki je že v marsikatero hišo prinesla otroka, ustavila je neke nedelje po maši Uršiko pred cerkvijo, ker ji je morala nekaj imenitnega povedati. Uršika je bila radovedna, da bi zvedela tisto imenitnost, ná, pa ni bilo nič takega. Nosečka je le pravila na široko, koliko pogač je že dobila Urbanovka na Malem Vidmu, med tem je pa z bistrimi očmi opazovala mlado ženo in jo izpraševala. Ko sta šli narazen, vedela je Nosečka skoraj natančno, kdaj bo treba prinesiti Košičkovim otroka. Taka ženska, kakor je Nosečka, mora pač natančno vedeti, kdaj treba prinesiti otroka v hišo, da bo vsem prav.

Odslej je bila pri Košičkovih velika skrb v hiši. Vsi so pazili Uršiko. Ako se je lotila kakega težkega dela, vpil je nanjo Peter, mati jo je svarila, stari oče jo je pa opominjal, naj se varuje. In mlada mati je morala slušati, da je bil mir v hiši, čeprav je dekla tožila, koliko trpi zaradi dela.

Jako je skrbela tudi Uršikina mati v Zlatem repu. Vedno je izpraševala, kako je s hčerinim zdravjem in se je bala, da bi ne zvedela kaj slabega. Njo je mučila pa še neka druga skrb. Po naši navadi mora mati kupiti hčeri zibel, kadar dobi prvo dete. Mati ni bila ubožna, in ker je bila poleg tega še precèj ponosna, ni hotela, da bi kakšen navaden mizar zbil zibel, ampak je hotela lepo zibel, s katero bi se ponosla ona in hči, in dete, ki se bo v njej zibalo.

Ko zvé, da za zibeli ni mojstra, kakor je Fortunatek na Vragovem Brdu, gre tje.

„Kaj bo, strinja?“¹⁾ vpraša Fortunatek mater in jo pogleda izpod čela. „Neške imam nove.“

„Ne potrebujem nobenih, vse so še dobre, niti zvezati jih ni treba, ampak — — —“

Pa ni vedela, kako bi dejala.

„Če jih hočete, pa jih še prodam.“

„Veš kaj, zibel mi naredi!“

„Tako? — Zibel! — Lep čas nisem naredil nobene in ne vem, če jo še znam. Dandanes nekam vedno manj potrebujejo takih stvari; zdi se mi, kakor bi manj otrók prišlo na svet, ali pa opuščajo zibanje.“

„Oh, Fortunatek, še vsega bo zadosti: otrók in zibanja. Ali mi jo narediš?“

„Kajpada, če jo hočeš. — Kakšno naj naredim?“

„Lepo! — Táko, kakoršne še nisi!“

„Tako?“

„Iz orehovega lesa naj so končnice in stranice, z rožami na koncéh in dobro ter gladko se mora potakati, da se ne bo preveč zibel potresala in bi otrok jokal, kadar bi bil v zibeli.“

„Prav! — Videli bodete, da take še ni bilo v naši vasi.“

„O saj ni za našo vas! V Podgorico jo bom dala hčeri, ki jej bo treba zibeli.“

„Ali Uršiki? Saj ni dolgo, ko je še v sami srajci tekala po Zlatem repu; kako hitro odrastejo!“

„Kmalu bi bila pozabila! — — — Mòro²⁾ naredi na zibel, da bo otrok varen pred njo.“

¹⁾ Strinja je navadno nazivanje postarñih, že nekoliko znanih ženskih.

²⁾ Mòra = tako znamenje nahaja se dostikrat na vežnem pragu, na vratih pri hlevu in svinjakih, na posteljah in zibelih. Mòra tlači po noči ljudi in živali in tako znamenje jo odganja.

Pogled na Opatijo (s poti na Veprinac. — *A. Beer.*)

„Seveda! Môre gotovo ne pozabim. Naredim jo pravilno v jedni potezi, da bo imela več moči.“

Tako je bila preskrbljena lepa, dobra zibel za prihodnje Košičke.

S tem pa Uršikina mati še ni imela vsega, kar je bilo potrebno za hčerino postelj. Treba je bilo še krstne obleke. Oglasi se pri mojškri Ivanki na Suhem bregu in ji naroči:

„Naredi mi belo krstno obleko in otročjo kapico! Mudi se ravno ne. Pa skrbno in lepo naredi, trakov in čipek ne varuj. V kapico vpleti rdeč¹⁾ trak, pripravi pa tudi modrega, da se vplete, ako bi ne potrebovali rdečega. Pa Bog daj, da bi bil rdeči pravi.“

Pa vrže blago na mizo.

„Kar pa ostane, vreži prtiče, po vatlu dolge in široke in jih zarôbi, saj veš, čemu bodo!“

Mojškra Ivanka obljubi, da naredi lep, s čipkami obrobljen zavojček, na kapico pa našije suhih cvetic.

V Zlatem repu so sedaj lahko mirno pričakovali, naj pride karkoli.

Pri Košičkovih je bilo seveda vedno več skrbij, malih in velikih. Najprvo so si izbirali botre. Stara dva sta se držala starih botrov, kateri se pa mladima niso zdeli nič pravi; izbrala sta si mlado Kolarico in mladega Starojca, ker so si bili najbolj na roke.

Stara dva sta tudi ugibala, koliko vina bo moral kupiti Peter otročnici, jedno ali dve vedri, in oba sta le prav prisrčno želela:

„Bog daj, da bi moralo biti vina dve lodrici!“

Kadar dobi oče hčer, kupi navadno jedno, ako pa sina, dve lodrici vina, da pokaže svoje veselje in ga na ženin rovaš skrivaj tudi sam dosti popije.

Starica je bila pripeljala nekoč celó umazano ciganko v hišo, naj prerokuje hčeri. Uršika se je branila dati roko v roko prerokinji; ker so jo pa le silili vsi, udá se naposled in razpne dlan.

„Blagor tebi in vsi hiši!“ vzklikne ciganka. Česar vsi želite, to se zgodi; sina dobodete!“

Uršikino srce je zakopitljalo in kri jej je šinila v glavo.

Za prerokovanje je prejela ciganka masla, soli in slanine.

III.

Pri Košičkovih se je peč podrla.

Naposled pride težko pričakovani čas, da dobé zaželeno dete. Uršika se je skrivala v hiši

¹⁾ Rdečo barvo rabijo pri dečkih, modro pri deklicah.

in tožila o slabostih, mati pa je skrbela in jo tolažila. Nekega dne poišče Petra in mu pravi:

„Treba bo Nosečke. Stopi kar sam po-njo!“

Peter se do mraka odpravi in zvečer prasne čez gorico v Malo vas. Ni šel prav lahko, ker na takem potu ni bil še nikoli. Premišlja, kako bi ji povedal.

Z neprijetnimi čustvi stopi v hišo.

Nosečke njegov prihod ni iznenadil prav nič. Précej odloži žlico, ker je ravno večerjala, in predno pové Peter, koga išče, izpregovori ona:

„Précej greva. Drugo krilo si opašem in ruto vzamem.“

Dobro je poznala zadrego mladih mož in zato ni čakala ugovora Petrovega.

Njemu se je pa zdelo čudno, kako ona vé, po kaj je prišel.

Nosečka je pihala, kar je mogla, da jo je Peter komaj dohajal.

„Kako ji je vendar?“ vpraša potoma.

„Dejala je, da je bolna, in mati so mi veleli iti po vas; menda bomo zibali.“

„I, to se vé, če bo božja volja. Da bi bilo vse po sreči!“

Stara Košičkovka je nepotrpežljivo čakala Nosečke, zakaj treba je je bilo.

„Dolgo vaju ni bilo!“

Vsi stopijo v hišo.

Peter pogleda bolno ženo; njeno trpljenje ga zaboli v dno duše in pretrese po vsem životu. Solze usmiljenja, sočutja in ljubezni mu zaiskré v očeh. A ni hotel ostati tukaj, marveč je šel iz hiše.

Nosečka odloži ruto in si segreje roke pri peči, ker jo je zeblo. Nato stopi k ženi, izpregovori nekoliko ž njo, in vpraša to in ono.

„Nič ne bo hudega. Zdi se mi prav krepka“, reče stari materi.

Zunaj je pa stopical Peter ves razburjen. Mudil se je v hlevu, čeprav ni imel posla z živino, ali se je izprehajal po vrtu, dasi je bil truden. Še najbolj pokojen je bil v sobici pri očetu, ki tudi ni mogel zaspati.

Staremu so se vzbujali spomini. Živo se je spominjal trenutkov svoje nekdanje sreče. Razvozljal se mu je jezik in ker ni imel vzroka dalje prikrivati, pravil je Petru, kakšno je bilo veselje takrat, ko jim je dal Bog njega.

„Bog daj sina! To ti rečem, sin: ženskega zaroda se boj! Teže boš preskrboval jedno hčer kakor pet sinov.“

In ure so potekale počasi kakor večnost; za Petra ni bilo tolažbe.

„Zakaj mora ona toliko trpeti? Ali ni pomoči?“ vpraša očeta, čakajoč tolažila.

Starec se nasmehlja:

„Slišal si, kaj je zapisano v sv. pismu: ‚V bolečinah boš rodila otroke.‘ Sicer pa ni slad-

kosti brez grenkosti. Sedaj si žalosten in poln skrbi, da boš morebiti, če je božja volja, kmalu rajal od veselja.“

Tako poteče nekaj ur.

Kar mahoma se razlegne otročji jok po hiši. Nosečka je prinesla k hiši „ajda“.

„Ajda! ajda!“ vzklikne starec in se vzdigne na postelji.

Peter obstane. Otročji glas ga je prevzel.

„Kako kriči ta „ajda“! — Gotovo je sin!“ vpije starec vesel.

Med tem pride stara mati k njima. Veselje ji je žarelo na obrazu, ko jima oznani:

„Dobili smo sina!“

„Zahvaljen Bog!“ vzdihne starec hvaležno.

„Kako je njej?“ vpraša Peter.

„Dobra je! Zdrava!“

Peter gré v hišo.

„Pričakala sva vendar“, pravi stara staremu in oba gresta za Petrom.

Na peči, kamor polagajo naši kmetje novorojence, kričal je „ajda“ in Nosečka se je bavila ž njim.

Peči nasproti je počivala Uršika. Veselje ji je sijalo z obraza; zadovoljno je poslušala kričanje sinovo in skrbno se je ozirala na peč. Ko se ji približa on, podá mu desnico, katero on krepko stisne. Govoriti nista mogla. Bila sta prevzeta od sreče, in vse bolečine so bile pozabljene.

Mati in oče!

V tem hipu se je pričelo pri Košičkovih novo življenje. Jedna oseba je bila več pri hiši in sicer oseba od vseh zaželena, od vseh ljubljena.

Starka je molila. Zahvaljevala je Boga za milost, ker ji je dal dočakati ta trenutek; solze so ji rosile vela lica.

Skoraj je prisijal beli dan skozi okna.

Ker so pri Košičkovih svetili vso noč, slutile so sosede, kaj imajo. Komaj so zjutraj videle Nosečko, ki se je bila prikazala na pragu, zašumelo je po vasi:

„Pri Košičkovih se je peč podrla!“

(Dalje.)

Vzori in boji.

(Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.)

Uvod.

V osmih letih, odkar izhaja „Dom in svet“, prepričal sem se, gospod urednik, da se Vaš list zanima tudi za dijaško življenje in se trudi za napredek slovenskih dijakov. Imam pa prijatelja, kateri je bil pred kakimi petnajstimi leti sam dijak gimnazijec. Marsikaj veselega je izkusil v oni dobi, pa tudi marsikaj bridkega. Ker je bil svojima roditeljema srčno udan, sporočal jima je natančno o vsem, kar je doživel. Njegov oče, učitelj na kmetih, bil ga je navadil spretno pisati. Vsa njegova pisma je mati skrbno shranila. Ob neki priliki jih je pokazala tudi meni. Čital sem prvo, pisano še v četrtem razredu ljudskih šol, čital drugo, tretje; prosil sem mater, naj mi posodi pisma na dom. Pregledal sem liste in spoznal, da ne bi bili nezanimivi, ko bi se objavili. Nekaj njegovih pisem sem imel tudi jaz sam, ker sva si večkrat dopisovala. Le-ta prav dobro pojasnjujejo, kar ne bi bilo morda popolnoma razvidno iz onih. Treba je bilo za objavo le še dovoljenja prijateljevega. Proseč ga privoljenja, naslikal sem mu hasek, ki bi ga slovenski dijaki lahko zajemali iz pisem, v katerih se zrcali njegovo plemenito srce. Obljubil sem mu, da izpustim vse, kar bi ga utegnilo izdati čislannemu občinstvu. Prijateljske prošnje ni odbil: bodi mu srčna hvala! In tako Vam torej izročam, gospod urednik, zavoj pisem.

Naj pridejo v roke mladim čitateljem; naj spoznajo, koliko hudih bojev mora prebojevati mlado srce za svoje vzore. Zgodaj si je začel pisateljev duh snovati vzore, zgodaj je mislil na to, kako bo svojemu narodu koristil kot pisatelj, in v ta namen se je učil iz knjig in življenja noč in dan. Prepričan je bil, da mora mož gojiti tudi resno vedo, ako hoče kazati narodu pot; lotil se je z bok tega že v dijaških letih vednostnega dela; slednjič pa so se mu strnili vsi mladostni vzori v jeden svetel vzor: sklenil je, pripravljati se z vsemi močmi, da postane vzgleden gimnazijski profesor. Težka naloga in trnjeva pot do vzora! Zlasti trnjeva je bila njemu. A premagal je vse. Sedaj je že par let gimnazijski učitelj. Iz ust njegovih učencev sem slišal toliko hvale o njem, da bi mu kar zavidal, ako bi mu ne bil prijatelj. Ljubijo ga kakor očeta in učijo se pri njem temeljito in veselo. Zato pa tudi vsi napredujejo: najslabše nadarjeni dijak stori vse, samo, da ne bi žalil svojega dobrega profesorja.

Ali ni prijatelj Ivan sam postal vzor? Komu se ne bi ogrelo srce, ko sliši o takem vzoru? Mrzel je svet, a taki vzori ga ogrevajo.

Kot solnčni žarki so uzori,
Ki grejejo nam mrzli svet,
Budé, rodé pri cvetu cvet.

A vzori niso podobni zrelemu sadju, ki pade kar samo na tla, da ga je treba samo pobirati, ne; za vzore se je treba boriti, stanovitno in odločno. Naš Ivan je bil srečen, da mu je že dobra mati vcepila v srce lepe vzore, in da mu je omikani oče pokazal z nauki in vzgledi pot, po kateri se je treba bojevati za vzore. Prav zato so ta pisma živa in resnična, pa tudi lepa slika dijaškega življenja in borenja. Vsaj meni se tako zdi, gospod urednik; zato vas prosim, da bi te liste poslali med svet, meni pa oprostili ta dolgi uvod.

1. Trdni sklep.

Začetkom vinotoka.

Ko ste me zadnjič, ljubi oče, samega pustili v mestu, naročili ste mi, naj Vam kmalu pišem, kako se mi godi. Povedati Vam moram, da mi je bilo neznansko dolg čas po domu; tako še lani ne, ko ste me prvič spremili v Ljubljano. Najrajši bi jo bil popihal nazaj za Vami. Précej po šoli ob štirih sem šel naravnost na kolodvor, po isti cesti, po kateri sem Vas spremljal prejšnji večer. Tam pri leseni ograji sem stal ter gledal, kako prihajajo in odhajajo vlaki. Kmalu je pridrdral mimo mene vlak, ki je šel proti Trstu; o, kako sem srečne štel tiste, ki so sedeli v vozovih in gledali skozi okna! Ti se popeljejo blizu tam mimo mojega rojstvenega kraja. O, da bi tudi jaz sedel med njimi!

Takrat sem sklenil sam pri sebi, da hočem postati strojevodja pri železnici. O kako bo to lepo: pripeljem se z vlakom v Ljubljano, toda ne bo mi treba ostati tukaj, temveč takoj drugi dan se popeljem nazaj in z vlaka bodem videl domače kraje, kjer prebivate Vi in mati in bratci pa sestrice. Še nekaj let bom hodil v šolo, potem pa strojevodja! To me je potolažilo. Kaj Vi porečete k temu, nisem pomislil. Ko sem šel s kolodvora nazaj v mesto, bilo je že tema: na gradu in po ulicah so gorele luči. Imajoč grad pred seboj sem se zamislil na Klemenovega Antona, ki je gori zaprt za osem let, kakor je vpil ono noč, ko je ubil Mihčevega Janeza, da so ga mnogi slišali: „Osem let na grad ali pa vrv za vrat!“ Če bo ta prestal osem let, bom tudi jaz tri mesece. Tako sem rekel sam pri sebi. Pa ko sem bil že bliže stanovanja, spomnil sem se gospodinje: o, kako bo huda, kako me bo oštevala, ker nisem prišel precej po šoli domov! Mar bi bil pri Vas pa pri materi! Pa mi je bilo zopet tako hudó. Tedaj mi je prišlo na misel, kar sem nekoč slišal o „beraški masti“. Kdor se namaže z beraško mastjo, naenkrat pride, kamor hoče. O, da jo imam, to mast! Idoč mimo prodajalnic, sem pogledoval, kje bi jo prodajali. Pa nisem si upal stopiti v nobeno;

bilo me je sram. Ko sem prišel na stanovanje, bili so vsi dijaki že okrog mize. Gospodinja me je vprašala, kje sem bil. Rekla mi je, da moram po šoli vselej naravnost domov. Samo prikimal sem jej, reči pa nisem mogel nič, ker me je kar nekaj dušilo v grlu pa kar na jok mi je šlo. Oni so se pa norčevali iz mene, rekoč, da bi se rad zmerom materinega krila držal. Samo najstarejši, katerega je gospodinja vedno klicala: „Gospod Luka“, ta je molčal in se ni smejal. Težko sem čakal, da bi šli že spat. Sedel sem pri knjigi, mislil sem pa le na Vas in na mater in na vse domače in najrajši bi bil začel zopet jokati. Ob devetih smo molili, potem pa šli leč. Pod odejo sem začel ihteti; skrbelo me je, kako je doma: Bog vé, če ste zdravi vsi, kako je stari materi, če se ni kateremu prigodila kakšna nesreča. Ko sem zjutraj vstal, bilo mi je, kakor da se mi je zjasnilo v glavi. Nič več nisem bil žalosten. Kar razumeti nisem mogel, zakaj sem se prejšnji dan kremžil kakor slabo vreme. Z veseljem sem šel v šolo. V šoli so nam pripovedovali gospod učitelj, koliko trpé dečki po nekaterih krajih; tako na primer ubogi slovaški dečki: komaj je star kakih osem let, pa že mora daleč po svetu kot piskrovešček, in po več let ne vidi matere ne očeta niti domačih gorá in mora večkrat hudo stradati. Ta povest me je zelo potolažila; koliko si ti na boljem! mislil sem si: ni ti treba stradati; dobri oče skrbé za-te; po dobrih treh mesecih pojdeš zopet domov na božične praznike. O, kako vsele počitnice bodo to! Sedaj že več ne hodim na kolodvor gledat železničnih vlakov, tudi strojevodja me več ne veseli: sedaj se hočem prav pridno učiti, kar je Vaša srčna želja. To je moj trdni sklep. Materi pa, prosim, povejte, da mi ni nič več dolgčas: o Božiču se zopet vidimo.

Z Bogom!

2. Gospodinja.

Sredi vinotoka.

Jako sem se razveselil Vašega pisma, ljubi oče, v katerem mi pišete, da naj bom gledé na dom le brez skrbi, ker ste vsi zdravi. No, hvala Bogu, jaz sem tudi. Prav dobro se mi godi. Radi bi pa vedeli, kakor mi pišete, kako je na stanovanju, če je gospodinja zadovoljna z menoj. Danes je ravno četrtek, imam čas: torej Vam vse na drobno razložim. Kakšna je soba, sami dobro veste, majhna, kakor doma najmanjša shramba, pa mi je vendar gospodinja pravila, da plača 80 gld. od nje na leto. To mi najhuje dé, ker gospodinja tudi kuha notri: vsak večer me glava boli, da mi hoče kar počiti; doma me ni nikoli bolela. Zjutraj, ko kuha zjutrek, kadi se kakor v vojski, včasih drug dru-

gega ne vidimo. Saj so tudi Švigljev boter rekli zadnjič, ko so prišli zjutraj na vse zgodaj in so odprli vrata, da jih je hotelo kar vznak vreči, tako zaduhlo je bilo v sobi. Pa še toliko nas prebiva notri: gospodar in gospodinja, trije dijaki z Gorenjskega pa midva s Tometovim Francetom. Kadar gremo zvečer spat, je vse zastavljeno. Gospod Luka leži na postelji, ker je najbolj gosposki; jednemu privlečejo neko škatljo izpod Lukove postelje, jeden leži na zofi, Tometov Francelj na ‚gavgah‘, jaz pa na skrinji. Précej prvi večer me je gospodar vprašal: „Kje rajši ležiš: na ‚gavgah‘ ali na skrinji!“ Da sem takrat tako vedel, izbral bi si bil ‚gavge‘; toda nič ne dé, tudi na trdi skrinji sladko zaspim. Oba, gospodarja in gospodinjo imam rad. Gospodar je po dnevu malo doma: hodi po mestu drva rezat, da si kaj prisluži. Tudi danes ga ni doma. Ob četrtnih popoldne ostaneva z gospodinjo sama, ker oni štirje dijaki imajo šolo. Pa meni ni zato nič dolg čas: ko odidejo drugi v šolo, tedaj se jaz nekoliko učim, potem pa mi začne gospodinja praviti, kako je nekdanje bilo v Ljubljani. Ona je že stara, skoro sedemdeset let, in mnogo vé. Danes n. pr. mi je pripovedovala, da je videla, kako so bili dva trdovratna hudodelca obesili tam na ljubljanskem polju, koliko ljudij je privrelo gledat ju, kako grozno je bilo, ko sta umrla nespokorjena. O da nikdar ne bi postal tak hudobnež! mislil sem si. Pripoveduje mi tudi, koliko je trpela v mladih letih, ko je imela malo trgovino na Notranjskem, odkoder je peš hodila v Ljubljano, kakih deset ur daleč, dokler se ni preselila z vso družino v Ljubljano. Ima dva sina in jedno hčer, ki so že vsi veliki; vedno vzdihuje zaradi njih, včasih se tudi zjoka. Jedenkrat je prišel sin Anton v stanovanje, ko sva bila sama doma, ter je strašno vpil in klel nad materjo. Kar videti ne morem tega človeka. Tako je že velik in gosposko oblečen, pa še hoče imeti denarja od matere. Očital ji je, da je ona kriva vse njegove nesreče. Gospodinja je jokala, in tudi meni je bilo hudó. Včasih pride neka beračica z lončkom h gospodinji, posebno ob četrtnih; takrat se dolgo pogovarjata. Moji tovariši jej pravijo: „ljubljska poštarica“, pa ne vem, zakaj. Predno odide, napolni jej gospodinja lonček z ostanki od kosila. Usmiljenega srca je. Še to Vam moram povedati, da me ob nedeljah popoldne pošlje ob dveh ali malo pozneje v šenklaško cerkev, da jej sedež varujem. Sama ne utegne tako zgodaj priti v cerkev; ob treh pride, potem se pa jaz umaknem, da ona sedi, jaz pa stojim poleg nje. Zato pa dobim po nauku jabolko. Le jedna reč mi ni všeč: ob nedeljah zjutraj se z gospodarjem mnogokrat prepirata. Gospodar prinese namreč zjutraj po

maši žemlje od peka; ob nedeljah bi moral za nameček prinesiti jeden ‚kifelc‘ več, pa on ga nikoli ne dobi, ker se neče prepirati, gospodinja ga pa dobi, in zato ga zmerja. Kar slišati ne morem prepira. To mi nikakor ne gre v glavo, kako se more človek, iz cerkve prišedši, prepirati. Tovariši včasih nagajajo gospodinji in se norčujejo iz nje; jedenkrat je bila zaspala pri ognjišču, pa jo je jeden s trakom privezal. Zdelo se mi je to zeló nespodobno; na tistem sem šel ter trak skrtil. Neposlušnost jo hudo boli. Večkrat nam pravi: „Kdor starosti ne spoštuje, sam sebi srečo izpodkopuje.“ Pa tudi Vi ste mi rekli, ko ste me izročili: „Gospodar in gospodinja ti bodeta sedaj namestu mene in matere.“ Teh besed ne pozabim. Saj ima mnogo truda z menoj. Kako lahko se učim, ko mi za vse drugo poskrbi gospodinja! Sedaj pa zdravi!

3. V šoli.

Koncem vinotoka.

V odgovoru na moje pismo ste me pokazali, ljubi oče, zakaj nič ne spomnim o šoli, ko je vendar ta najvažnejša zame. Pa sem bil res kar skoraj pozabil tudi o tem Vam pisati. Ne vem, kako je to, da grem vsak dan z večjim veseljem v šolo. Gospoda učitelja prav rad poslušam. Večkrat nam povedó kako povest. O, kako znajo pripovedovati! Ves ljubi dan se ne bi ganil z mesta, ako bi nam hoteli govoriti. Zadnjič so nam vse na drobno opisovali, kako so se hrabri Tirolci z junaškim Andrejem Hoferjem vzdignili zoper Francoze ter jih pognali iz dežele. Na Tirolskem je vse polno velikih dolin, katerih ima vsaka svoje ime. Povsod prebivajo ljudje. Skrivaj so se zmenili, kdaj planejo nad Francoze. Prav premeteno so napravili; to vam moram povedati. Po rekah so spustili deščice, na katerih je bil zapisan dan črne vojske. Prebivalci ob reki so deščico ujeli ter brali, potem pa jo spustili naprej, da je tudi drugim nesla naznanilo. V kratkem je vedela vsa dežela, Francozje pa nič. Nekega dne je po vseh dolinah počila ustaja. Francozje so morali bežati. Kako so se bojevali, povem Vam o božiču, ko bomo za pečjo sedeli, pa bodo še Kranjčev stric prišli v vás k nam, ki še pomnijo Francoze v naši deželi, ko so bili še majhni, pa Čopičev Janez, ki je bil v vojski na Laškem, kakor mi je sam pravil letos o počitnicah, ko sva skupaj pasla. Andrej Hofer je bil pozneje izdan in ujet in v Mantovi ustreljen. Saj pojemo v šoli prav lepo pesem o Hoferju, kakor ste jo tudi Vi doma včasih peli.

Kar milo se mi je storilo, kako je junaški Hofer slovo jemal od domače dežele. Gospod

učitelj so nam rekli, da je Hofer ljubil svojo domovino pa tudi cesarja avstrijskega. Pri-povedujejo nam tudi iz slovenske zgodovine, kako je bilo nekdaž todi po naših krajih, ko so strašni Turki prihajali tam od Bosne morit in požigat in kako so s seboj vlačili dečke, kateri so potem postali turški janičarji. Povedali so nam tudi prav lepo pesem o Ravbarju, katere si pa nisem vse zapomnil. Govori pa o bitvi pri Sisku, kjer so Slovenci Turke premagali. Škoda, da pesmi ni v berilu. Dve kitici vem še dobro. Glasita se:

Paša stopa ob potoci,
Gromeč boben nosi v roci,
Jezen trdo vanj teleba,
Da razlega se do neba.

Turek ima vel'ke hlače,
Dolge, dolge pa mustače;
Bi vratove naše ugledal,
Kdo ve, kaj nam bi povedal.

Ko nam povest povedó jedenkrat, tudi dva-krat, velé nam, naj jo lepo po slovensko za-pišemo v poseben zvezek. Jaz sem tako popisal že ves zvezek; o božiču Vam ga pokažem in Vam tudi prečitam vse lepe povesti iz njega. Nad tem zvezkom imam še prav posebno ve-selje. Gospod učitelj so nam rekli, da se s takim spisovanjem najbolje urimo v svojem materinem jeziku. In lepo pisati slovenski in pa govoriti bi tako rad znal.

Samo jedna reč je, katera mi ni všeč v šoli: ljubljanski nagajivci. Kakih pet součencev je namreč, vsi so Ljubljančanje in največji, ki de-lajo vsako uro nemir v šoli, tako, da gospod

učitelj ne morejo mirno govoriti, temveč mo-rajajo večkrat svariti, hudovati se, tudi palico prijeti, pa vse nič ne pomaga. Zadnjič jim je tak porednež palico zlomil, ko so ga hoteli švrkniti. Da ni teh, kako prijetno bi bilo, ko-liko več povestij bi slišali! Saj pravijo gospod učitelj: Če bodete mirni, povem vam to in to. Pa onih se nič ne prime. Imajo tudi tako čudna imena, da še nisem nikdar slišal takih, n. pr.: Mizrle, Cigan, Smrdú; dva pa že po imenu ka-žeta, kaj sta, namreč Koprivec in Brencelj. Ko-privec je največji, uči se ne nič, vselej prepozno pride v šolo in še takrat samo nagaja. Zato so mu gospod učitelj rekli: Kopriva ne pozebe. Brencelj je pa res pravi sitni brencelj. Še ne-kega tovariša imam, tudi Ljubljančana, kateri se mi res smili. Piše se za Valentina Vrharija. V šolo pride sicer vsak dan, pa najmanj za jedno uro prepozno. Govori pa ne nič; v zadnji klopi sedi, in kakor se vsede, tako obsedi. Ne-kateri se norčujejo iz njega, on pa ne zameri, tudi ne udari nikogar. Ne zna pa tudi nič. Jeden-krat sem ga vprašal, zakaj tako mirno sedi v šoli, pa ni nič odgovoril. Pa že vem, zakaj. Pred nekaj dnevi sem ga videl sedečega na vozu, s peskom obloženem, in držečega bič v roki, s katerim je poganjal dve kljuseti skozi mesto. Sedaj vem vse: Tine je mestni voznik in ob jednem učenec. Zato pride ves truden v šolo in nič ne zna, samo malo čitati. Pa ga imam vendar rad, saj je dober. Če ga srečam voze-čega po mestu, vselej ga pozdravim. Sicer pa se s součenci iz Ljubljane ne pajdašim. Nekaj prijateljev imam, a ti so od drugodi. O njih Vam bom že še pisal, kako dobro znajo v šoli in kako lepo se vedó. Bodite zdravi, ljubi oče!

Prijateljem.

Prijatelji, od mlada znani,
V poslednji nôči leta zbrani
Pojémo lahkodušno, vneto.
Nevidno pa, kot v morju kaplja,
V brezmejno večnost se potaplja
Staro leto.

Polnočni zvon zapoje skoro,
Obsije solnce plan in goro,
S snegovi težkimi odeto.
Iz spanja jutri se vzbudimo,
Objelo že je staro zimo
Novo leto.

Tako večeru dan odjenja,
Tako se leto z letom menja,
K verigi časovni pripeto.
Veselja, upa manj pričara,
Teló nam in srcé postara
Vsako leto.

Zamišljeni v minule dneve
Spominov čujemo odmeve.
Ohranimo je v duši sveto!
Človeška dôba je minljiva;
Ne vemo, kaj v naročju skriva
Mlado leto.

Ta črna zemlja je globoka,
Polaga vanjo smrtna roka
Mrličev v jednomer nešteto.
Veseli danes tu sedimo —
Mordà nam mine s prvo zimo
Zadnje leto.

Anton Medved.

Avstrijska Riviéra.

(Opisal Jos. Rozman.)

Bilo je jasno jesensko jutro, ko sem samošen stal na kamenitem stolpu, katerega so prijazni očetje frančiškani, skrbni varihi slovečega Marijinega svetišča, postavili na svojem vrtu na Trsatu. Ponujal se mi je krasen razgled: ob vznožji strmega hriba ležita razprostrti mesti Sušak-Reka, z mnogimi velikimi palačami. Živahno se ljudstvo giblje po ulicah, še bolj ob prostorni luki, kjer je ob bregu pripeta ladja poleg ladje, a po njih in okrog njih hitro drvé ljudje za svojimi opravki.

Daleč tje proti zahodu se razprostira sinje morje kvarnersko, in po njem se svita v jutranjem solncu vse polno belih jader od malih ladjic, po katerih si iščejo pridni ribarji zaslužka. Med njimi se gibljejo večji parobrodi, prihajajoči s ptujimi ljudmi in ptujim blagom, kdo zna, od kodi! Lep je ta pogled na morje, in ne naveliča se ga zlahka oko, ker se mu ponujajo vedno nove stvari, novi prizori.

Na južno-zapadno stran zreš porazvrščene otoke kvarnerske, porastene s prijetnim zelenjem in razprostrtimi seli. Posebno mikaven in čaroben pa ti je pogled na severno-zapadno stran, na bregove hrvaške Istre, na — „avstrijsko Riviéro“.

Ponašajo se s svojo „Riviéro“ Lahi in jo ponosno imenujejo in kažejo ptujcem; pa tudi mi imamo „Riviéro“, s katero se moremo pohvaliti pred ptujci, in s ponosom lahko imenujemo ta del lepe zemlje slovanske.

V ozadju kipi proti nebu 1396m visoka Učka gora; pod njo pada proti morju vrh za vrhom, in gledaš z zelenjem razkošno obrastene bregove, po njih bela mesta, od starega Kastva na gori, doli ob morskem bregu po vrsti: Volovsko, Ičice, Iko, Lovran in oddaljeni Bršec, a sredi med njimi že svetovnoznano Opatijo in nad njo prijazni Veprinac. „Bjeluckaju se ta mjesta, kao da ih vila od morske pjene sazдалa, ta gnjezda braće naše, istarskih Hrvata.“¹⁾

Lep je ta del hrvaške zemlje in hitro se je omilil mnogim potovalcem, ki prihajajo od vseh strani sveta semkaj, v svežem morskem zraku popravljat si krhko zdravje in iskat si mnogoličnega razvedrila.

V naslednjih vrstah bom izkušal podati dragim bralcem „Dom in svet“-a nekoliko črtic o mestecih in krajih avstrijske Riviére, osobito o njenem središču Opatiji, da se s kraji, ki so

prišli jako v čisle pri inozemcih, vsaj nekoliko seznanijo tudi Slovenci.¹⁾

I. Kastav.

Da vsaj nekoliko omenimo o zgodovini teh krajev, treba je, da se najprej ozremo na „Kastavščino“.

Poldrugo uro hodá od Opatije, dve uri od Reke, pridemo na vrh gorovja v majhno pastaro in znamenito mestece Kastav²⁾, — „biser-zrno Liburnije“, kakor piše Drag. Hirc.

Pred starim, še z zidovjem obdanim gradom stoji cerkvena sv. Fabijana in Sebastijana, ter vzvišeno, pokrito mesto (loža), na katerem je v starih časih ljudstvo zborovalo in sklepalo o sreči Kastavščine. Bili so namreč Kastavci dokaj samostojni; pristojale so jim marsikatero pravice, kakoršne so sicer pripadale samo večjim mestom.

Skozi vrata, nad katerimi se še vidi grb družbe Jezusove (orel z imenom Jezusovim v

¹⁾ Hrvatom jih je opisala znamenita knjiga: „Hrvatsko Primorje“. Slike, opisi i putopisi, napisao Dragutin Hirc, pučki učitelj, itd. Slike risao Vaclav Anderle. Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb.“ — Nemcem poleg drugih: „Abbazia. Idylle von der Adria. Von A. von Schweiger-Lerchenfeld.“ — „Heinrich Noë's: Geleitbuch nach dem Süden.“ — „Prof. Dr. Jul. Glax u. Dr. Igo Schwarz: Wintercurort und Seebad Abbazia.“

²⁾ Primeri: „Kastav, grad i občina. Sastavio dr. M. Laginja. U Trstu. 1889.“ Pisatelj pravi v uvodu, da je drobna knjižica „poglavito namenjena puku občine Kastavske za ugodni razgovor i ogledalo, nebili u lazni časovih mesto druge zabave mnogomu omilila knjiga, te bi, spoznavajući bolje svoj rodni kraj i njegovu prošlost, upravio svoje delovanje na sve to veći napredak duševni i telesni.“ — Končuje spis z lepimi opomini: „Sad je lahko proizvesti iz svega toga nauke:

Prvo: Ruke su, kako i drugi člani tela, pod zapoved duše, iskre Božje. Čuvajte dušu, plemenite srce, bistrите um, pak će i telesno delo biti plodonosnije.

Drugo: Čuvaj telo, da bude zdravlja i krepčine, pak će kapital više uztrajati.

Treće: Budi umeren, i razložno poslušaj, jer i železo se porabom izjede, kamo li se ne bi iztrošile sile krhko tela čovečjega.

Četvrto: Pazi decu i njihov odgoj duševni i telesni, jer s njim pomladjuješ radnu silu.

Peto: Pomozi dobrovoljno u potrebi svoje bližnje, jer ako si sam u selu bogat, a svi drugi siromasi, ili će ti dodijati za miloslinju, ili će ti krasti ili otimati. Čega nemožete svojim silami učiniti pojedinci, to lahko učinite čela vas, čela županija, čela občina.

Šesto: Neodtuduj se od svoje starine, jer si mnogo dužan onim, koji su pred tobom živeli, koji su ti očevinu sačuvali. Amanet (zalog) je, da ju povećanu predaš tvojim poslednjim.“

¹⁾ Dragotin Hirc: „Hrvatsko Primorje“ str. 2.

sredi), ki je nekdanj tu gospodovala, pridemo v grad. Tam stoji cerkva sv. Trojice, velike podrtine nekdanje cerkve sv. Marije in župnijska cerkev sv. Jelene na vzvišenem mestu, s katerega uživaš prekrasen razgled na razne strani, posebno pa na morje in kvarnerske otoke. Zares čaroben je ta pogled, ko solnce zahaja in se vsa pokrajina zasveti v poslednjem mnogobojnem svitu. Prav piše Drag. Hirc (n. n. m. stran 30, 31): „Što Kastav nad sve ino uzvisuje, jest vidik toli raznolik, vidik tako divan, opojan, svečan, kao da se tu nebo sa zemljom vjenča . . . To ti je kastavski vidik, krasan, božanstven, neopisiv, jer gledaš svu Kastavštinu, cielo Primorje, velebne vrhove, doline, dolce, azurno more, a nad svim tim safirno nebo i jarko sunašce, koje ga pretvara u raj zemaljski.“

V Kastvu je središče občinskega glavarstva, več uradov in društev, izmed katerih omenjam „Bratovščino hrvatskih ljudi u Istri“ v pomoč ubogim učencem, „Hrvatsko čitaonico“ in „Delavsko društvo“. V „kastelu“, kjer so svoje dni prebivali poveljniki (kapetani), so sedaj šole.

Kastav — grad pa je samo glava na telesu. Vse, kar je okrog njega, prostora na jedno, dve uri daleč, pripada rodu, kateremu je Kastav matica. Ta rod (puk) zove se „Kastavci“, a kar je njihovo, to je Kastavsko, imenuje se „Kastavščina“. Obsega 27 „županij“ z nad 13.200 ljudmi v 2200 hišah. Uredba ta je ostala še od onih časov, ko so stari Slovani živeli v zadrukah, več družin pod jednim poglavarjem.

Kdaj je Kastav nastal, ne zna se za trdno. Nekateri mislijo, da so imeli tu že stari Rimljani tabor (castellum), drugi pravijo celo, da je tu bila naselbina že pred rimskimi časi, kar dokazujejo z najdbami starega orožja iz kamena. Povsem negotovi so tudi podatki o teh krajih za čase od 4. do 6. stoletja, med navali divjih narodov, Hunov, Vandalov in Gotov, ki so prihajali več ali manj pogosto tudi v te kraje. Od 7. stoletja naprej je spadalo to ozemlje pod žezlo hrvaškega kraja. Ne zna se, kdaj so prišle tri velike občine Kastav, Veprinac in Mošćenice pod gospostvo puljskih škofov, ki so ostali tu svetni vladarji do l. 1139., duhovski pa do pred kakih sto let.

Od puljskih škofov je prešlo gospostvo, kakor splošno sodijo, leta 1139. na Devinjske kneze, tako imenovane po gradu Devinu (Duino, Tybein), ki še sedaj stoji ob morju, kaki dve uri severno od Trsta. Poslednji Devinec je bil neki Ugolin, ki je umrl l. 1399. Po njegovi hčeri Katarini, zaročeni z Raimbertom Valse (Walsee) je dobila Kastav v last rodbina Valse do l. 1475.¹⁾ L. 1400 so v hrvaškem jeziku

¹⁾ Laginja pravi n. n. m. str. 71 o njih: „Prepirali su se mnogo sa občinom i biskupom grada Trsta radi

napisali „štatut ali zakon grada Kastva“, ob segajoč razne dolžnosti in pravice prebivalstva.

L. 1465. je Wolfgang Valse imenoval svojim dedičem cesarja Friderika III. in tako so prišli oni kraji v posest avstrijske vladarske hiše do današnjega dne. Gospostvo nad mestom in okrajem pa je bilo zaporedoma izročeno raznim gospodom, nazadnje l. 1609. baronu Vagensbergu in l. 1613. Baltazaru pl. Thanhausen.

Dne 8. mal. travna l. 1625. je izročila Ursula grofica Thanhausen kastavsko gospostvo jezuitskemu kolegiju v Judenburgu, l. 1630. pa je dala ista gospa po dogovoru z jezuiti v Judenburgu gospostvo nad Kastavščino jezuitom, ki so se naselili pri sv. Vidu na Reki. Ko je l. 1773. prenehala družba Jezusova, pripadlo je to gospostvo državnim komori, katera je prodala l. 1784. vitezu Iv. Thiery za 100.000 forintov, in le-ta l. 1843. baronu Juriju Vranyczany-Dobrinoviću za 112.000 forintov.

Važna je bila v raznih vojskah trdnjava kastavska, in Valvazor zatrjuje, da bi bilo to jedino ugodno mesto ubraniti se Turka, kadar bi bil zasedel Senj.

Dogodki v Kastvu so močno uplivali na celi okraj, posebej še na našo Opatijo.

II. Opatija.

Za časa, ko je vladala v Kastvu rodbina Valse, nastala je benediktinska opatija sv. Jakopa ob kolu („San Giacomo al palo“), — naša Opatija (Abbazia). Listina iz l. 1449. že govori o Opatiji in tamošnjemu opatu „fra Giacomo“. Tik ob morju, obdan od gostih rastlin, stoji še sedaj mali samostan s prijazno cerkvico sv. Jakopa, ki se je sezidala l. 1506., popravila po opatu Simonu l. 1792. Mirno in tiho so živeli skromni menihi in častili Boga tam, kjer se sedaj šopiri razkošno velikomestno življenje. Pa ravno menihi so pomagali že pred davnimi stoletji, da je tu nastal prav rajski kraj, zakaj oni so nasadili tu trto in lepe gozdiče dobovja in lovorja, ki so ostali do naših dni najlepši kras Opatiji.

Ob časih benečanske mogočnosti in nadvlade po morju ter silovitih turških napadov so zapustili oo. benediktini svoj mirni samostan ob morskem bregu. Leta 1552. je prišel v oblast senjskih škofov, pa že l. 1560. so se v njem nastanili redovniki — avguštini, in za njimi

plovanija (= župnij) na Krasu, i tija u te daleke od nas vekove treba posegnuti, da se razumije, kako je to, da na mnogih mestih Krasa svećenik neima od nikoga ništa nego od puka. Tako je! Pravdali su se posvetni i duhovni mogućnici, tko da ima vlast nad ovom ili onom župom, pak su najkasnije zapustili duhovnike jedan i drugi, a primio jih je pod svoje krilo narod, davajuć jim uzdržavanje od svoga siromaštva.“

učenci sv. Ignacija, pozneje eremiti sv. Pavla. Od teh je prevzel posestvo kolegijatni kapitel na Reki in za njimi zopet oo. jezuitje, do l. 1773. To leto, po razpustu slavne družbe, polastila se je lepe in od menihov skrbno obdelane Opatije država, in kraj, ki so ga bili obdelali redovniki, prišel je tako v posvetne roke.

Pa kako je postalo iz prej zakrite in mirne redovniške naselbine sloveče novodobno letovišče? Kako je kraj, za katerega se je prej malokdo menil, katerega je le malokdo poznal, sedaj dobro poznan po vsem omikanem svetu, da ljudje najraznovrstnejših narodov prihajajo semkaj iskat prijetnega odpočitka in razvedrila?

* * *

Réški patricij Ingenio pl. Scarpa je sezidal l. 1844. blizu cerkvice sv. Jakopa ob morskem bregu lepo palačo, „villa Angiolina“, ter nasadil ob njej velik park.¹⁾ Za to mu niso zadostovale mnoge domače rastline, marveč je dobil najraznovrstnejših eksotičnih dreves in cvetlic od vseh strani sveta. Pod milim obnebjem opatijskim je vse lepo rastlo, in park je postal kmalu znamenita posebnost Opatije.

Ptujci, ki so prihajali na Reko, začeli so mnogokrat zahajati v Opatijo, in tamošnje naravne krasote so se jim tako omilile, da so se mnogi za več časa tam naselili. Nekako med prvimi gosti je bivala v Opatiji leta 1860. cesarica Marija Ana. Pred kakimi 20 leti so začeli zdravniki, in sicer najprej prof. dr. Leopold pl. Schrötter, pošiljati semkaj bolnike, da so v tukajšnjem toplem podnebjju bivali po zimi.

L. 1875. je kupil „villo Angiolino“ s parkom grof Viktor Chorinsky, od njega dné 18. malega srpana l. 1882. generalno vodstvo južnih železnic, po inicijativi pokojnega generalnega vodje Friderika Schülerja. S tem dnem se je začela za Opatijo nova dōba. Vodja Schüler si je pridobil največ zaslug, da je iz prej po širnem svetu nepoznanega, zapuščenega kraja postalo svetovno letovišče in kopel, katere slava se sedaj poje po vsem svetu.

Neumorno in z velikimi žrtvami je delal Schüler na to, da se je letovišče povzdignilo, in poskrbel za vse potrebe, da so tudi najbolj razvajeni ptujci tu našli vse prijetnosti.

Nemški pisatelj Henrik Noë je poskrbel za to, da se je občinstvo seznanilo z Opatijo, tem lepim mestom na hrvaški zemlji, katero je po namerah njegovih ustanoviteljev imelo postati „nemška naselbina Opatija ob Kvarneru.“²⁾ H. Noë se je rad mudil tu, spoznal veliki pomen

¹⁾ Glej podobo na str. 568 l. 1895. „Dom in svet“-a spodaj.

²⁾ „Die deutsche Kolonie Abbazia am Quarnero.“ Primeri H. Noë-ta spise!

tega kraja in po mnogih knjižicah in listih seznanjal svoje rojake z njim. Tako jih je privabil mnogo, ki so se ali do cela naselili tu ter postavili si lastne hiše, ali vsaj začasno bivali v mili, že nekako južni naravi.

Vodja Schüler je hitro, ko si je nakupil potrebnega sveta, začel zidati, in v treh letih so sezidali velike, z vso novodobno potrato opravljene hotele in hiše za ptujce, — hotela „Kvarnero“ in „Nadvojvodinja Štefanija“, vile „Amalia“, „Slatina“ in mnogo manjših. Ob morju so napravili kopeli, poskrbeli za vodovod, plinovo tovarno in druge potrebne naprave. Že obstoječi stari in lepi nasadi so se umetno uredili in razširili in tako se je storilo mnogo za olepšavo letovišča.

Tako so poskrbeli vse za vsprejem ptujcev in denarnih gostov. In le-ti niso izostajali, marveč prihajali in še prihajajo od leta do leta v večjem številu od vseh strani omikanega sveta. — Poleg vodstva južnih železnic so si postavili še mnogi zasebniki tu svoja večja ali manjša poslopja, in njih število raste ob morskem bregu od leta do leta.

L. 1887/88. je prišlo v Opatijo 1527 strank z 2701 osebo, leta 1890/91. pa je bilo že 3173 strank s 5374 osebami. Z deželno postavo dné 4. sušca 1889. so razglasili Opatijo za „letovišče“, kateremu je določila istrsko-primorska vlada z odlokoma dné 13. prosinca l. 1890. in 16. malega travna 1891. poseben red.

Med ptujci prihaja semkaj mnogo gospōde iz najvišjih krogov in cesarskega rodū. Posebno ostaneta Opatiji nepozabna pokojni cesarjevič Rudolf in njegova soproga Štefanija. Prišla sta prvokrat dné 27. sušca l. 1885., naslednje leto 1886. za več časa nastanila se v vili „Angiolina“ in v poznejših letih redno in mnogokrat prihajala v ta lepi kraj. Cesarjevičinja vdova Štefanija je ostala do sedaj Opatiji prijateljica, in letovišče jo mora zahvaliti za več dobrodelnih naprav. Mudili so se tu i mnogi nadvojvode z našega in drugih dvorov, pa tudi vladarji sami.

Večkrat je prišel sem srbski kralj Aleksander, nazadnje še leta 1895. Pomladi lanskega leta je bival v vilah „Amalija“ in „Angiolina“ skozi več časa nemški cesar Viljem II. z vso svojo družino. Obiskal ga je ob tej priliki naš svitli cesar Franc Jožef I.

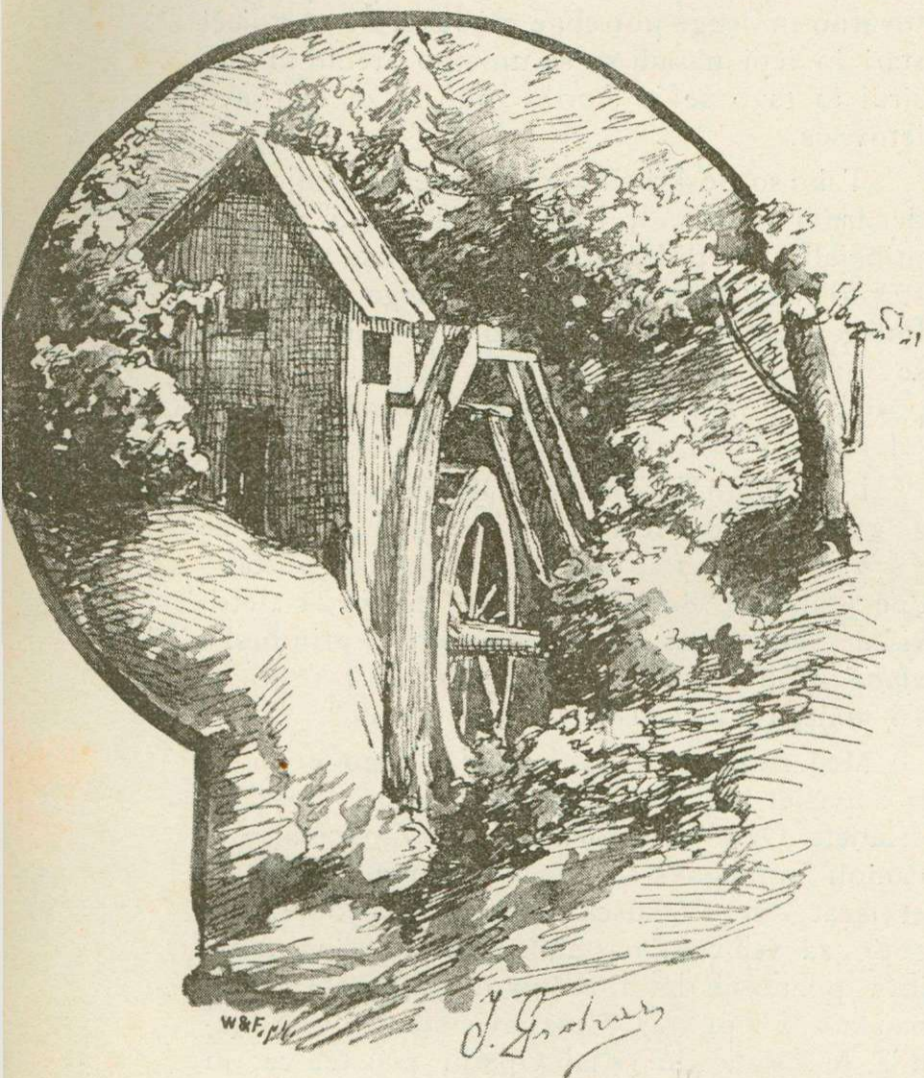
Ostal je tam le jeden dan, a ta dan je pokazal sijajno, kako neomahljivo-zvesto udan je svojemu vladarju hrvaški narod Liburnije. Spoštljivo, pa z dokazi največje udanosti in ljubezni so povsodi pozdravljali cesarja. Cesta od postaje Matulji-Opatija skozi Volovsko do Opatije, kjer je ostal cesar v hotelu „Štefanija“, bila je prava „via triumphalis“, vsa v najlepšem okrasju, ki

ga more podati bujna pomlad. In ko se je vozil mili cesar, vriskal mu je povsodi hrvaški narod, ki je prihitel iz oddaljenih krajev, daleč dol z gorá, zapustivši svoj dom, da je videl in spoštljivo pozdravil svojega cesarja. In ta se

je ob tej svečani priliki iznova prepričal, kako zvesto udan mu je Slovan. Nemški cesar Viljem sam se je ob tej priliki jako laskavo izrekel o istrskih Hrvatih ter s priznalnimi besedami pohvalil njih zvestobo do cesarja. (Dalje.)

Ob mlinskem kolesu.

(Spisal dr. A. Ušeničnik.)

Ob izviru selške Sore.

Na bregu sem sedel, na sivi skali, ter upiral pogled pod-se, kjer je šumela voda, prebijajoč se med črmí, hitela do jeza, po žlebéh dalje, metala se na lopate mlinskega kolesa ter je vrtela z bežno močjo. Doli pod kolesom pa se je zopet zbirala izmed šumečih vrtežev, mirila se in počasneje tekla dalje in dalje.

Zamislil sem se. Snovale so se mi misli, kakor se snuje vlakno z vlaknom, kadar meče tkalec snovalnico sem ter tje. Ko pa sem se vzdramil, bleščala je pred duhom le še jedna misel, le-ona resnica: „Polna so nebesa in zemlja veličastva slave božje!“

* * *

Voda šumi po žlebéh in pada, in padaje goni mlinsko kolo. Z močjo se upira v lopate, lopate se zmikajo, kolo se vrti. A pod kolesom se peni voda, vrè in pólje, potem pa hiti dalje v dolino, dalje in dalje. Marsikje še goni mlinska kolesa, napaja polja, dokler se ne izlije v široko morje.

A tudi v morju ji ni miru. Že modri Salomon je rekel tako lepo: „Vse reke tekó v morje, in morje se ne razlije; na kraj, od koder izvirajo, povračujejo se reke, da zopet tekó.“ Nad morje se dvigajo kot hlap in pare. Iz par se nabirajo megle. Megle pa raznašajo zračni tokovi, vetrovi in viharji, širom zemlje. Iz meglá in oblakov pada na zemljo dež, na gore in rebri, jarke in doline. Vodne kaplje se razlezajo po mahu in zemlji; topé rudnine ter pripravljajo rastlinstvu sokov; zbirajo se po razpoklinah, rupah in ponikvah v močne vodne žile — in na beli svet pricurljajo zopet vrelci, prišumé studenci, pribobné reke. S hribov in reber in jarkov hité potoki, družijo se in spajajo; zopet močijo brstne travnike, zeleneče senožeti in žitna polja; zalivajo cvetje po gredah, pojé živad in človeka; gonijo grmeče mline, nosijo bele čolne in ponosne ladije.

Brez tega čudežnega obtoka vodnih kapelj od vira do morja, od morja do vira, bi ovenelo vse zelenje, usehnilo cvetje, od žeje poginilo živalstvo in zamrl bi tudi človeški rod na zemlji. Zato je po pravici rekel že globokoumen grški pesnik: „najboljša pa je voda!“ Brez vodnega obtoka bi ne bilo življenja na zemlji.

Odkodi pa je le-ta tók? Sama od sebe voda nima te moči. Sama ob sebi hiti le v nižave, teži le po miru na ravnini; v višave vračati se ni ji môči; s silo žene, kar je pred njo, onemogla pušča vse za seboj. Pod mlinskim kolesom šumi in vrè, a sama ob sebi nima več moči, da bi se zopet pognala nad jez ter iznova zavrtila kolo. Zato je treba neke druge sile, ki goni vodo v prečudnem toku in krogu ter vliva življenje v stvarstvo na zemlji.

In ta sila je solnčna moč. Solnce razgreva morje, in iz morja se dvigajo pare ter se natepajo megle. Solnce razgreva zrak, in nastajajo zračni tokovi, ki nosijo megle po zemlji. Solnčna moč

oživlja vse. Solnčna moč je gibalo, ki giblje tako pisano življenje letnih časov v čudežnem toku. Vzemi kdo solncu le-to čarovno moč — in zemlja se spremeni v žalostno puščavo!

In glejte, solnčna moč pojema, nečutno sicer, a pojema vendar le: od dné do dné, od leta do leta. Takova je osoda vseh tvarnih stvari: ni jim mōči delovati, da ne bi hkratu trpele in izgubljale svojih močij. Žareča krogla širi gorkoto na okoli, a za kolikor se ogreje okoliš, toliko toplote neizogibno izgubi krogla. In taka žareča krogla je solnce. Solnce, ogrevajoč in gibljōč stvarstvo, slabi in peša bolj in bolj.

Če pa pojema solnčna gibna sila, čemu je podobno solnce? Svetilki, ki v njej pojemlje olje. Slabeje in slabeje sveti, manj in manj ima močij, naposled le še brli, brli in ugasne. Podobno je ognju, ki ga jeseni podkuri pastir. Na večer žari le še oglje izmed pepela, toplota se razgublja, žerjavica bledí in temní; nazadnje počrni in zamrè, in okrog popiše jesenski nočni hlad.

Tak večer pride tudi solncu, če poprej ne poseže vmes druga višja moč, vladajoča nad svetovi, in večer solncu bo tudi večer naši zemlji. Ko solnčna luč in toplota opeša, mrkne in ugasne, izgubljena bo ona moč, ki giblje vse življenje po zemlji. Reke in potoki, studenci in vreli bodo razliti v morje, in ne povrnejo se več na kraj, od koder izvirajo, da bi zopet tekli. Dež bode padal na zemljo, megle bodo splahnile, da se ne povrnejo več; nebo ne bode več dežilo. Izpraznile se bodo vodne žile med gorskimi skladi. Zamrl bo človeški rod, če bode tedaj še živel na zemlji; živali bodo poginile; naposled bode ovenelo tudi cvetje in zelenje — in strto bo vse življenje. Na zemljo pa bodo pali strašni mrazovi, in tema jo bode pokrila. — —

Če pa je to resnica — in da je resnica, vedó prirodoslovci — resnica je tudi še nekaj drugega, na kar prirodoslovci le premalo mislijo. Če je resnica, da solnce pojema ter kdaj izgubi svojo moč, resnica je tudi, da ni vedno imelo le-te moči. Solnčna moč ni večna, in ni večno življenje in gibanje na zemlji.

Bilo je, ko še na nebu ni žarelo veličansko solnce, in po zemlji ni vse živelo in gibalo se in žuborelo in cvelo in smejalo se — mrak je raztezal temne peruti po nebeških prostorih. Tedaj pa je višja moč prižgala veliko solnce: zažarelo je in njega žarki so vzbudili v zemlji speče klice, in ozelenele so poljane in zažuboreli studenci in zapele ptice in oživelo vse stvarstvo.¹⁾

¹⁾ Vemo, da sv. pismo pripoveduje o rastlinstvu že predno je sijalo solnce, o rastlinstvu, ki se je razvijalo pod drugo svetlobo. Resnica je, a tu in tam je isti vzrok: svetlobe je bilo treba, in nobena tvarna stvar ne more

Zakaj ni bilo vedno tako? Solnce je končno in pojema. Kakor torej nekdanj izgubi luč in toploto, tako je bil čas, ko je je imelo največ, in bil čas, ko jo je začelo širiti.

Mislimo si velikansko morje. Iz vsakih tisoč milijonov let pride angel božji, zajame jedno kapljico ter jo odnese med svetovne prostore. Naša domišljija ne more obseči časa, ki bo pretekkel, predno angel božji odnese zadnjo kapljico med svetovne prostore. Vendar vemo, da pride ta čas; vemo, da bi se morje manjšalo in odjemalo in naposled izginilo, a večnost — da bi bila za tem časom v nedosežni daljavi. A sedaj si mislimo, da je vse to bilo in da je prav danes zadnjikrat priplaval angel božji na zemljo ter je odnesel zadnjo kapljico velikanskega morja, ki je pokrivalo vso sedanjo suho zemljo. Ko bi nam kdo dejal: Pred tisoč, tisoč leti je zajel angel predzadnjo kapljo, in zopet pred tisoč tisoč leti da so bile še tri kapljice, naša domišljija bi onemogla, ne mogli bi si misliti, kdaj se je razpenjalo po naših krajih še široko morje; dejali bi, da je tega pač že cela večnost — in vendar bi vedeli, da je bil čas in dan, ko se je spustil božji angel prvič z neba na zemljo, zajel iz velikanskega morja prvo kapljico ter jo odnesel med svetovne prostore. To vemo, ker je morje končno, ker ni brez konca in kraja.

Tudi solnce je končno. Velikanska krogla je, a omejena, in kakor je omejena nje snov, tako so ji omejena vsa svojstva in luč in toplota. Ker torej solnce, sveteč in ogrevajoč stvarstvo, izgublja svetlobo in gorkoto, zato ne more svetiti brez konca in kraja, in kakor bo konec njega svetlobi, tako je bil začetek. Da bi moglo svetiti na veke, treba bi bilo, da bi sveteč ostalo, kakoršno je, večno neizpremenjeno; in ker vsaka tvarna stvar, delujoč brez čudesa, izgublja svojo moč, gibalo gibanje, svetilka svetlobo, ogenj gorkoto, zato bi solnce moralo biti nad vsemi snovnimi in tvarinskimi stvarmi, kar pa vemo, da ni. Prav tako pa bi moralo ostati večno neizpremenjeno, da bi moglo svetiti od večnosti. Mislimo si svetilko. Sedaj le gorí in sveti. Ker vemo, da olje pojema ter da ima gotovo mero olja, vemo tudi, da ne bo vedno gorela, in vemo tudi, da ni vedno gorela. Prav zato, ker ima toliko in toliko olja, gorela bo še toliko in toliko ur; in ker je imela mero olja in ne brez mere, zato vemo, da je začela goreti preje ali pozneje.

Tako tudi solnce. Ker mu luč in toplota nista brezmerni in brezkraini, ampak končni in omejeni, ter pojemata, zato je bil čas, ko je solnce zažarelo,

imeti sama od sebe večne svetlobe, kar bōdemo razložili. Poleg tega pa je izvestno, da je za ono svetlobo sledilo solnce ter da je tedaj začelo biti za vse rastlinstvo pogoj njega bitju in žitju.

ko je začelo svetiti in greti. Povej mi, koliko stopinj topline je vzmožno solnce — in povem ti dan, ki pred njim še ni bliščalo veličansko solnce na božjem nebu! Ali je bil ta dan solnčni rojstveni dan, tega seveda ne vem, ker ne vem, da li je zažarelo z največjo močjo, katere je vzmožno; prav tako, kakor ne morem povedati, kdaj je začela goreti ta in ta svetilka, ker ne vem, je li bila polna ali ne, in vendar moram določiti dan, ko še ni mogla goreti. Tako je morda tudi solnce zabliščalo tisoč in tisoč let kasneje, nego li bi bilo vzmožno. Le to vem, da je meja njega dnij. Ko bi žarelo solnce od večnosti z omejeno pojemajočo močjo, davno, davno bi že bilo solnce le mračna krogla, ki se vali po nebu; davno bi že bili pali na zemljo moreči mrazovi, davno bi že bilo zamrlo vse življenje. A še sveti božje solnce, zato vemo, da je bil hip, ko je prvič posvetilo!

In kakor se svetilka sama ne prižge, marveč je treba druge luči, ki jo ž njo prižgemo, ali pa toliko gorkote, ki se iz nje porodi ogenj, tako tudi solnce ne. Ako je bila solnčnemu žarenju vzrok druga luč, tudi ta luč ni bila večna, če je bila tvarinska in končna. Ako pa je solnce razžarilo le gibanje in vrtenje, tudi gibanje in vrtenje ni bilo večno, zakaj sicer bi bilo že v večnosti razžarilo solnce, in razžarjeno solnce bi bilo tudi že v večnosti ugasnilo, ker v večnosti je neskončno dnij, če moremo sploh reči, da ima večnost dni. Zato je solncu dalo prvo gibanje neko bitje, čegar bitje in žitje je nad časom v večnosti, bitje, gibljajoče vse, a samo negibno, preminjajoče vse, a samo brez premene, začetek vsemu in konec. Zato je solnce prižgala neka luč, ki ne pojema ter jej ni ur

in dnij, ki sveti nad časom v svetli večnosti, čista in brezmadežna luč, brez stenja in olja, brez sence in mraka, zlatozarna, brezmerena, nedozorna luč, sveteč od veka do veka — Božja luč in Božja moč! Bil je hip, ko je le-ta višnja Luč razžarila veličansko solnce, in je žarelo; ko mu je le-ta višnja Moč velela: sveti! in je svetilo.

Bog je, ki je kdaj velel solncu: bodi! in je bilo; in Bog, ki je velel: sveti! in je svetilo. Bog mu bo tudi vodil prirodni tek, ali pa mu morda že prej poreče: dovolj! Tega mi ne vemo — a vemo, da biva med nami, božjimi otroki, vsemodri in večni Bog, ki diha življenje v vse stvari, kar se jih giblje na nebu in na zemlji.

* * *

Na bregu sem sedel na sivi skali. Pod menoj je šumela voda, vrteč mlinsko kolo. In mislil sem si: Le-tega preprostega gibanja ni mōči razumeti brez Boga! In vendar so voda in nje gibanje, in solnce in luč in toplota le pogoji življenju na zemlji. Brez njih ni življenja — a bitnost življenja niso in ne morejo biti! Kako naj umeješ brez Boga bitnost stvari in njih življenje? Kamor se ozrè človek, katero koli stvar bi rad umel, od katerekoli si bodi plati, vsaka mu kliče: nisem sama od sebe, kar sem! Če se gibljem, giblje me višnja Moč; če živim, živi me večno Življenje; če sem lepa, senca sem čiste Lepote; če sem velika, večje je Veličastvo mojega stvarnika — ne čudi se nam, čudi se Njemu, ki smo od njega mé in — ti!

Zares: „polna so nebesa in zemlja veličastva slave božje!“

Črtice iz zgodovine lepih umetnostij.

(Spisal dr. Anton Medved.)

I. Dôba propada.

Razni vzroki propadanja.

Doslej smo si ogledovali najlepše pojave v zgodovini lepih umetnostij, vedno ozirajoč se na njih središče — večni Rim.¹⁾ Da se pa bomo gibal na tem polju prosteje, premenili smo naslov in nekoliko tudi načrt svojega spisa, ter se bomo ozirali bolj na stvar — na umetnost in njeno zgodovino samo.

¹⁾ Prim. spis v letnikih VII. in VIII. „Dom in svet“-a z naslovom: „Rim, središče lepih umetnostij.“ Spisal dr. Anton Medved.

Dolga vrsta izrednih velikanov na polju lepih umetnostij je šla mimo naših očij. Cvetoča pomlad je minula že izdavna. Tudi bogato, plodno poletje se je že poslovilo. Komaj sta zatonili najsvetlejši zvezdi: Rafael in Michelangelo, pokazal se je na Laškem takoj velik propad v umetnosti. Michelangelo, po času zadnji med njimi, bil je opešal ob večeru svojega preslavnega življenja; njegove orjaške moči so polagoma pojemale. On sam je to bridko čutil. Njegova žalost pa je bila tem večja, ker i za bodočnost ni imel nobenega upanja. Mnogobrojni učenci so ga sicer hlapčevsko posnemali, a bili so brez posebne nadarjenosti. Samo po-

snemati ni dovolj; mož mora samostojno misliti, kovati ponosne načrte in jih uresničevati z lastnim umom, z lastnimi močmi. A takih mož ono dōbo ni bilo. Kakor ni v vsaki gori in v vsaki reki zlate rude, tako tudi veleumov ni v vsakem stoletju. Michelangelo in Rafael sta se zdela povsem nedosežna; njihova dela so jemala pogum učencem; domišljiji ni dostajalo potrebnega vznosa, brez katerega so ponosna podjetja, še bolj pa velika dela nemogoča.

Kdor časovne razmere vestno opazuje in pravično sodi, zasledi lahko še drug vzrok umetniškega propada. Ne le mōž ni bilo, tudi sredstev ni bilo, katera so potrebna za umetnosti. Bojni grom je takrat bučal po jugu in severu. Kri je večkrat potokoma tekla. Meč in ogenj sta razsajala in marsikatero lepo deželo strahovito pustošila. Na Francoskem hugenotski boji, v Avstriji in Nemčiji turški navali, na Laškem domači razpor in ptuji napadi! Kraljestva so se majala, mogočneži so trepetali. Povsodi je ginil narodni blagostan; prej tako razkošni vladarji so ubožali; dolgotrajne vojske so pogoltnile njih bogastvo. Za podporo lepih umetnostij so ostale prazne blagajnice. Kako bi torej cvetle umetnosti? Saj vemo, da potrebujejo zlatih tal; drugje ne prospevajo. — Celó rimski papeži, ki so prej z nenavadno radodarnostjo jemali umetnike v svoje varstvo, morali so svoje dohodke obračati v druge namene. Zunanji dogodki so jih k temu silili. Druga sapa, in sicer jako neprijetna, je brila to in ono stran Planin.

Dalje! Pozabiti ne smemo, da je one dni silovito, pogubno valovje takozvane reformacije poplavelo Evropo. Koliko je povzročilo gmotne in duševne nesreče! Strastni prekucuh Luther je s svojim rovanjem mnogoterim deželam vsekal globokejše rane, kakor nekdanj božja šiba Atila z divjo druhaljo. Ljudstvu je izrul iz srca pokorščino do višjih oblastij, a ž njo tudi pokorščino do Boga. Pobožnost in sploh vsak verski čut je kruto zatrl. Velik narod je s podlim obrekovanjem odtujil vsekdar blagodejnemu papeštvu. Pohujšanje se je širilo kakor kuga od kraja do kraja. Ne le na Nemškem, tudi na Francoskem in Laškem, v Belgiji in Španiji, posebno pa na Angleškem so se poznali njega grozni sledovi. Vera, nepremagljiva zaslomba vsega napredka, jela se je majati; a kjer vera ugaša, kako bi tam napredovale lepe umetnosti? Kjer se čednost uničuje ter surovost v šegah in običajih prevladuje, tam one božje hčerke ne najdejo prostora. „Das Volk verwildert und das gar so unzüchtig Leben nimmbt Ueberhand“, pisal je takrat Lutherjev pristaš Butzer. V takih razmerah umirajo umetnosti.

Vendar ni trajala dolgo ta brezplodna dōba. Milejše solnce je kmalu zopet zasijalo z vso milobo na verskem in društvenem življenju. Slavni tridenški cerkveni zbor, na katerem so se sešli najpobožnejši in najbolj učeni odličnjaki onega časa, razgnal je nesrečne oblake. Cerkevna in svetovna zgodovina nam spričuje njegov velik pomen za vesoljno omiko. Narodi so se probudili. Nov, sveži duh je začel vēti po Evropi.

Umevno je, da so i umetnosti jele veselo napredovati. Posebno v Rimu, in na Laškem sploh, nastal je lep preobrat. Prejšnje višine sicer ni bilo mōči več doseči — morda se to nikdar več ne posreči — toda priznati se mora resen trud in prizadevanje novih mōž, ki stopajo odslej na prizorišče. Izvirnosti ne nahajamo skoraj nikjer. Posnemati velike prednike, to je bila glavna naloga. Kar se najde tu in tam do brega, treba uporabiti — to je bilo novo načelo. Zato se imenuje ta dōba „e k l e k t i č n a“ ali „i z b i r a l n a“ dōba lepih umetnostij. Njeni najboljši zastopniki so trije udje iz rodovine

Caracci.

Njim na čelu je Lodovico Caracci. Rojen je bil leta 1555. v Bologni, sin bogatega mesarja. Že v rani mladosti si je izvolil slikarstvo za poklic svojega življenja. Fontana je bil njegov izvrstni učitelj v rojstvenem mestu. Pozneje je obiskal Benetke, Florencijo in Parmo ter se povsodi seznanil z ondotnimi umetniki. Ko se je vrnil v rojstveno mesto, bil je že spreten in priznan slikar. Njegov brat je imel dva nadarjena sina. Oba je skrbni Lodovico vzel k sebi ter ju izobrazil v svoji umetnosti. Ž njima je ustanovil v Bologni prvo umetnostno akademijo, kateri je dal ponosno ime „I n c a m i n a t i“, to je „učilnica po pravem potu potujočih“. Prvi njen predsednik in učitelj je bil on sam. Od vseh strani je vabil ukaželjne učence ter jih v modrem pouku navduševal za lepe umetnosti. Nevenljive so zasluge, katere si je s tem pridobil vrli Caracci. Bil je zraven neumorno delaven. Njegovo geslo je bilo: „Posnemajmo v krasnih barvah Benčanec, Michelangela v velikosti njegovih načrtov, v naravnosti Tiziana, v plemenitosti in milobi Rafaela, a Correggia v vzvišenih in čistih mislih!“ On sam se je zvesto ravnal po tem načelu. Brez posebne umetniške nadarjenosti je vendar dosegel dokaj lepih uspehov. Njegova dela so sedaj večinoma v Bologni. Zadnjo in najboljšo svojo sliko je dovršil v velikanski tamošnji prestolnici, „M a r i j i n o o z n a n j e n j e“. Vse je hvalilo prelepi umotvor. Toda umetnik sam ni bil ž njim zadovoljen. Zapazil je na njem nekaj

pogreškov. Pereča zavest, da jih ni mōči več popraviti, mučila ga je grozno. Žalost in jeza se ga poloti vsled dozdevnih hib, in tužna posledica je bila za vestnega umetnika ta, da je v razburjenosti samega trmoglavega kesanja umrl l. 1619.

Lodovico ni bil nikak veleum. Njegove sposobnosti so bile precēj skromne. A značajnost in odkritosrčna vnema njegova za lepe umetnosti je vse hvale vredna.

Večji in spretnejši je njegov stričnik Avguštin Caracci (1558—1605). Njegov oče ga je bil dal učiti pozlatarstva. Šele pozneje se je posvetil slikarstvu zaradi nujnega prizadevanja svojega strica. Na dolgotrajnih potovanjih po celi Evropi se je mnogo izučil, a ne samo v svoji priljubljeni stroki, temveč gojil je zraven vse znanosti. S posebnim veseljem in odličnim napredkom se je bavil tudi s pesništvom. Vrnivši se v Bologno, postal je marljiv ud in sotrudnik v društvu „Incaminati“. Ko so ondotni kartuzijani razpisali veliko darilo za najlepšo sliko, priboril si je on prvi lovorov venec s svojim umotvorom „Obhajilo sv. Hieronima“. Pozneje je spremljal svojega brata v Rim. Toda kmalu je moral od tam pobegniti. Bratova nevoščljivost ga je pregnala iz večnega mesta.

Avguštin Caracci slovi še posebno kot izboren bakrorezec. S svojimi bakrorezi je okrasil najlepše takratne knjige in to tako dovršeno, da ga v tej stroki ni nihče prekosil. V tem oziru je njegovo delovanje velikega pomena. Treba je samo pogledati kako staro knjigo z dobrimi bakrorezi; primeri ž njo današnje podobe po knjigah, in vsakdo prizna, da smo daleč za umetniki 17. veka. Prvi med njimi pa je bil Avguštin Caracci. On nam je v dovršenih posnetkih ohranil mnogo slik, ki bi se bile inače gotovo pogubile.

Največji umetnik v rodovini Caracci je brezdvomno Avguštinov brat Hanibal (Anibale). Rojen je bil l. 1560. v Bologni. V mladosti se je moral učiti krojaštva, obrta svojega očeta. Pozneje je stric Lodovico v njem spoznal bodočega umetnika. Radi tega ga je vzela k sebi v šolo. Hanibal je v njegovo neizmerno veselje prav marljivo napredoval. V daljšo izobrazbo ga je poslal v Parmo, kjer se je najrajši učil po odličnih delih slovečega Correggia. Potem je šel v Benetke, kjer so mu divne slike Pavla Veronesa najbolj prijale. Z veliko izurjenostjo je dospel zopet v rojstveno mesto. Njegovo ime je bilo že toliko slavno, da so se odslej zanj potegovali vsi imenitni plemenitaši. Skoro vsaka palača in vsaka cerkev v Bologni ima od njega katero sliko, bodisi al fresco, bodisi na platnu.

Leta 1600. ga pa zadene izredna čast. Za umetnost ves vneti kardinal Farnese ga povabi na svoj knežji dvor v Rim, ki je bil z lepoto in bleskom ves obdan. Kdo bi popisal veselje, katero je občutil Hanibal ob tem povabilu! „Še živi Julij II. in Leon X . . . oh! in jaz bom užival srečo Rafaelovo“, pisal je svojemu bratu. Prav je torej sodil, kolik pomen ima Rim za lepe umetnosti. V večnem mestu je bil njegov delokrog v sijajni palači Farnese, ki še dandanes med vsemi rimskimi palačami po svoji velečastni zunanosti najbolj gane opazovalca. Prvi stavbarji so jo zidali; Michelangelo sam jo je posvetil z jako vkusnim podstrešjem. Veledušni kardinal je naročil Hanibalu, naj v njej okraši z velikimi slikami najobširnejše sobane. Osem let se je trudil umetnik s tem delom. Michelangelova sikstinska kapela mu je služila za vzor, kar se tiče orjaške domišljije, a po Rafaelovih Madonnah je posnemal nepopisno milobo. Naslikal je po stenah in na stropu največje dvorane mnogo bajeslovnih prizorov in oseb. Rabil je jako različne, do takrat nenavadne, barve z raznim lepoticjem. To je poglavitno delo cele „eklektične šole“. Strokovnjaki so delo začetkoma s pretirano hvalo obsuli. Poussin, sam izvrsten umetnik, je dejal, da je to Caraccijevo delo „jeden izmed velikih čudežev lepih umetnostij“. Žal, da so slike sedaj že zelo oslabele v barvah, ki so bile prej tako živahne. Posebno one, katere je dovršil „sivo na sivem“ so svoj nekdanji svit izgubile že popolnoma.

A kardinal Farnese s tem umotvorom ni bil zadovoljen. Morda mu slike niso ugajale, ker so bile preveč realistične. Morebiti so mu bile tudi preveč posvetne, sem ter tje malo dostojne, brez ozira na krščanstvo, brez onega nebeškega vznosa, ki neizmerno povzdiguje Michelangelova in Rafaelova dela. Ostri kardinal je svojo nevoljo dal tudi čutiti. Zato ni podelil umetniku nobenega posebnega plačila. Osemdeset zlatov — bila je skromna nagrada. Caracci je upal mnogo več: denarja in častnega priznanja. Njegov umetniški ponos je bil globoko užaljen. Zato tega ni mogel prenašati; srce mu je bilo preveč ranjeno. Jel je bolehati. Da bi ozdravel, napotil se je v solnčni, tako prijetni Napolj. Ko pa bolezen le ne preneha, vrne se v Rim, kjer ga je jako gostoljubno sprejel papež Pavel V. Vendar se ni dolgo radoval papeževe milosti in sladkega pokoja. Dne 15. mal. srpana l. 1619. je umrl.

Koliko spoštovanja je imel v najvišjih vrstah, izprevidi se iz tega, da so ga pokopali v Pantheonu poleg Rafaela.

Njegovo umetniško delovanje je bilo vstrajno. Dovršil je še mnogo drugih slik, med katerimi

so najlepše njegove Madonne. V njih se kaže, kako močno je nanj uplival Rafael; nekatere so namreč tako lepe in tako klasične, da se smejo v istini primerjati z Rafaelovimi.

Živel je Hanibal Caracci samo umetnosti. Njegovo jekleno marljivost spričujejo glasno mnogoštevilne slike, ki so sedaj po vsem svetu razširjene in tudi po vsej pravici jako čislane.

Domenichino.

Akotudi se nobeden izmed Caraccijev ni posebno odlikoval z lastnimi deli, veliko zaslugo so si vendar vsi s tem pridobili, da so vzgojili mnogo vrlih in povsem znamenitih učencev. Dolgo časa se je poznal oživljajoči vpliv takozvane „Caraccijeve šole“.

Med najodličnejše njihove gojence moramo prištevati Domenichina. Plemenit značaj, globoko versko prepričanje, velika ljubezen do čiste narave so njegove kaj lepe lastnosti, ki jasno odsevajo tudi ž njegovih dovršenih, pomenljivih del.

Pravo ime mu je Domenik Zampieri; radi njegove majhne postave so ga pa zvali le „Domenichina“ to je: malega Domenika. Rodil se je tudi, kakor Caracci, v Bologni l. 1581. Njegov oče, ubožen črevljar, mu ni mogel dati dobre vzgoje, kakoršna bi bila dostojna veliki nadarjenosti živahnega dečka. Neki duhovnik ga je dal v šolo k nizozemskemu slikarju Galvartu, ki je bil takrat v Bologni. Ker mu preostri učitelj ni ugajal, šel je h Caracciju, kateremu se je neizmerno prikupil s svojo hvalevredno marljivostjo in spretnostjo.

L. 1604. je šel na daljše potovanje. Prišel je tudi v Rim, kjer je osupnil, zroč toliko krasnih umetniških spomenikov. Postal je zopet priden učenec, ko je videl, česa mu še nedostaja do umetniške popolnosti v primeri s prvimi mojstri. Neprestane študije na izbornih delih rimskih velikanov so mu pa tudi mnogo koristile. Začel je samostalno delati in sicer s toliko odliko, da so Rimljani menili, zlati časi Julija II. se povračajo. Lepa bodočnost se mu je odpirala. A otroška ljubezen je tirjala dragoceno žrtev od njega. Skrb za svoje predrage stariše ga je privédla nazaj v Bologno. Z ganljivo ljubeznijo je tu podpiral svoja roditelja. Dostikrat mu je čopič počival, a on je prebedel cele noči ob njuni postelji. Po smrti mile matere je zapustil zopet Bologno in hitel z velikim navdušenjem nazaj v Rim. Svest si je postal svoje zmožnosti in s plamečim pogumom se je lotil mnogih naročenih del. Med obilnimi slikami te dóbe slovi posebno „Zamaknjenje sv. Frančiška“, ki kaže mnogo domišljije in

izvrstno tehnično izurjenost. Kmalu pozneje je dovršil tudi svoje najkrasnejše delo, katero mu je za vselej zagotovilo odlično mesto med prvimi umetniki. Imenuje se: „Obhajilo sv. Hijeronima.“ Ganljiv, velečasten umotvor! V cerkvi sv. Petra, précej pri vhodu, nad prvim oltarjem na desni strani, je v mozaiku velik posnetek tega velezanimivega dela. O, kolikrat sem se utopil v prijetna rajska čustva, katera so se mi rodila v srcu pred to podobo!

Dogodek, ki ga je Domenichino uprizoril, je ta-le: Učenci so prinesli sv. Hijeronima, angelsko pobožnega puščavnika, v preprosto kapelico. Pred oltarjem ga držé; pol klečeč, pol sedeč se trese Hijeronim, borno odet z belo rjuho. Ustnice mu trepečejo, odpira jih koprneč po zadnji popotnici. Roke bi rad vzdignil, a preslabe so že, ne more jih več skleniti v pobožno molitev. K njemu stopa sv. Efrem, učeni škof, nad pateno držéč sv. hostijo, z namenom, da bi jo podal umirajočemu starčku. Poleg Efrema stoji dijakon s kelihom, da bi Hijeronimu podal i sv. Rešno Kri. Na levici Hijeronimovi kleči njegova zvesta in vneta učenka, sv. Pavla, poljubovaje ljubljenu duhovnemu voditelju blago roko. Na desni toguje lev, kateri je, kakor legenda pripoveduje, varoval Hijeronima v puščavi in mu tudi včasih donašal hrane. Visoko nad celo skupino plavajo čudno ljubki angelčki, poslani iz nebes, da bi sprejeli in spremili v raj čisto dušo sv. Hijeronima.

To je snov. Domenichino jo je tako odlično predočil, da moramo reči s celim, neomejenim priznanjem: on je velik umetnik. Utis le-te slike je do solz ganljiv. Kdor pozna Hijeronimovo življenje, njegovo serafsko pobožnost in vse znane čednosti; kdor vé, kako se je neprestano postil in mrtvičil, — ta najde v Domenichinovem Hijeronimu nedosegljiv vzor. Umetnost je pač res božji dar! Čudovito je zadel naš umetnik posameznosti, posebno na Hijeronimu samem. „Vse razodeva dušo, katere življenje je neodvisno od umrljivega telesa; roke več ne slušajo, kar neupogljiva volja veleva, katera bi jih še jedenkrat rada povzdignila proti nebu; telo je osušeno od trpljenja in ostre pokore, žile so onemogle, celo okostje bo sedaj, sedaj se razrušilo . . .“; v te duhovite besede je zлил Kuhn svoje občudovanje. Vse je lepo, vse naravno, vse dovršeno, klasično. Pretresljiv je pogled Hijeronimov. Poslednjič so zažarele devetdesetletne oči, le jeden trenutek še, in ugasnile bodo. Umetniki ne prezrejo njegovih širokih kolen, katere je utrdilo vedno klečanje na pesku in trdem kamenju. Lepe so vse osebe, ki tužno in v srcu ihteč obdajejo umirajočega svetnika; spoštljiv je sv. Efrem, popolnoma naravno žaluje lev. Kakor da bi vse živelo! . . .

Sv. Trije Kralji. (Slika)

ji. (Slikal N. Poussin.)

Domenichino je slikal to lepo podobo za veliki oltar cerkve sv. Hijeronima (S. Girolamo della Charità), ki stoji na mestu nekdanje hiše sv. Pavle, v kateri je Hijeronim sam stanoval, ko ga je poklical l. 382. papež Damaz v Rim. L. 1614. je bil ž njo gotov. Samo 60 skudijev (130 goldinarjev a. v.) si je ž njo zaslužil. V Parizu, kamor jo je bil Napoleon dal prenesti, cenili so jo na pol milijona — znamenje torej, kako visoko jo čislajo umetniški strokovnjaki.

Že Domenichinovi sovrstniki so jo laskavo hvalili. Ljudstvo in umetniki so jo jednoglasno prištevali med one petere slike, o katerih se je reklo, da so na svetu najlepše.¹⁾

Bližnji tovariši pa so Domenichina radi te slike strastno zavidali, sčasoma tudi istotako sovražili. Niti življenja ni bil več varen plemeniti umetnik. Le njegova krotkost in ponižnost je odbila in utešila nebrojne napade. Veledušni papež Gregorij XV. pa je bil njegov mogočni zaščitnik in varih. Imenoval ga je vatikanskim stavbarskim mojstrom in mu s tem v gmotnem oziru zagotovil dobro, brezbrizno življenje.

Pozneje so povabili Domenichina v Napolj, kjer je bila ravno dogotovljena bogata in krasna cerkev sv. Januvarija, ki je patron divnega Napolja. Domenichinu je bilo izročeno slikanje posebne kapele, katera čarobno blesti v zlatu in dragocenem kamenju. V njej, in sicer pod

¹⁾ Le-te so po oni sodbi: 1. „Izpremenenje Kristusovo“ (La Trasfigurazione) Rafaelovo. 2. „Jezusa s križa snamejo“ Daniela da Volterra, ali, kakor se je prav za prav pisal, Daniele Ricciarelli, ki je bil rojen l. 1509. v mestecu Volterra blizu Pize, in je umrl l. 1566. v Rimu. Bil je najboljši učenec Michelangelov. 3. „Sveti Romuald“ od Andreja Sacchija (1598—1661), ki je bil učenec Franciška Albanija iz Caraccijeve šole. 4. „Sv. Petronila“ od Guercina, ki je opisan ob koncu tega poglavja, in 5. „Obhajilo sv. Hijeronima“ Domenichinovo.

dragocenim oltarjem počiva telo sv. Januvarija in njegova sloveča kri, ki postane tekoča vsako leto 19. kimovca, na praznik sv. Januvarija. Domenichino je s svojo navadno dovršenostjo naslikal več prizorov iz življenja mučeniškega škofa. Delo je obče vsem jako ugajalo. Samo napoljski slikarji so je — sevé, iz slepe zavisti — neusmiljeno grajali. Srdili so se, da se je „ptuji inozemec“ v Napolju predrznil kako delo prevzeti. Naščuvali so celó ljudstvo proti njemu, in bati se je bilo, da bo odlični mojster na žalosten način postal žrtev neukročene, brezobzirnega sovraštva. Domenichino sam je bil vedno v skrbeh in nosil je vedno bodalo pri sebi v večje varstvo. Celó jedi si je sam pripravljaj, ker se je bal, da ga bo kdo zastrupil. Vedne mučne skrbi in nepopisna bojazen so mu izkopale le preran grob. V nehvaležnem Napolju, ki mu je večer njegovega plodonosnega življenja tako kruto zagrenil, umrl je l. 1641.

Domenichino je bil poleg svoje, gotovo velike nadarjenosti tudi vzgledno marljiv. S celim srcem je gorel za umetnost. Slikal je počasi, pa vestno, zakaj pripomnil je večkrat: „To sem dolžen sebi in dolžen tudi umetnosti.“

Mnogoštevilna njegova dela nahajamo po vseh večjih zbirkah. Razven imenovanih slik so še njegova najboljša dela v Rimu, v ogromni cerkvi sv. Andeja (Sant' Andrea della Valle) in sv. Ludovika (San Luigi de' Francesi), kjer je na opresnem proslavil dotična svetnika.

V zasebnem življenju je bil tih, ponižen in skromen. Njegovo vedenje je bilo neomadeževano, čednostno. Sovrstniki hvalijo posebno njegovo bogoljubje. Njegova zasluga je, da je obvaroval samega sebe in s svojim vzgledom tudi marsikaterega drugega umetnika nizkega naturalizma in surovosti, ki se jame odslej vedno pogosteje opazati v umetnosti. (Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Slovenska knjižnica. Snopič 42—43 ima dve povesti: prvo izvirno, katero je spisal Dobrávec z naslovom: „Smodin“, drugo prevedeno iz slovaščine, katero je spisala Ljudmila Podjavorinska z naslovom: „Za negotovimi težnjami“. — „Smodin“ je kmečki fant, ki je v mladosti hodil po svetu, domov prišedši pa hoče imeti lepo mlinarjevo Lenko. A tudi Rogljev Andrej jo hoče. Smodina vtaknejo med vojake, a on pobegne in postane v domačem kraju — lopov. To je jedro povesti, iz tega se razvijajo posameznosti in Smodinov nesrečni, pa Andrejev srečni konec.

— Dejanje je jako obilno, tudi dovolj zapleteno, pripovedovanje živahno, vsa smer dobra in npravna, toda „modérna“ ta povest ni. Ne, da bi ne bila realistična, poudarjamo — ker poznamo ljudi in kraje, kjer se godi povest —, da piše pisatelj prav istinito: toda lopovstvo je predmet, ki ni po sedanjem vkusu, in to bi utegnulo ovirati delu vhod v salone, kolikor jih imamo Slovenci. — Drugačna je naslednja kratka povest. Po dušeslovni strani in dobri tehniki spada gotovo med najboljše, kar jih je objavila Slovenska knjižnica. Sv.

Ilustrovani narodni koledar za prestopno leto 1896. Uredil in izdal Dragotin Hribar. 8°. Str. 182. Cena eleg. vezanemu 1 gld., broširanemu

70 kr. — Koledar ima najprej 55 stranij prave koledarske vsebine, zlasti govori še o pošti in denarskih stvaréh. „Zabavni del“ nam podaje pesem „Kolednico“, potem opisuje „Frana Kosarja“ (po Križaničevi knjigi), „Josipa Cimpermana“ (s podobo iz „Dom in svet“-a), potem „Ant. Kremplja“; dr. Anton Medved popisuje „Čudež sv. Januvarija“, Bogdan podaje „Večerne slike“, a Igo Kaš izvirno povest „Stana“, prof. S. Rutar pa nadaljuje svoje zgodovinske spise z naslovom: „Velika Moravska in staroslovenski jezik“. A. Aškerc je preložil pesem „Šah Nuširvan“, neimenovanec opisuje „Potres na Slovenskem“ (s slikami), in naposled podaje Radoslav Knaflič „Zgodovinsko in kulturno črtico o čeških razstavah“. To je raznovrstna vsebina letošnjega „Nar. koledarja“, okrašenega tudi z nekaterimi v več barvah tiskanimi slikami.

Koledar za goriško nadškofijo. 1896. V Gorici. V decembru 1895 Goriška tiskarna A. Gabršček. 8°. — Poleg koledarskega in obilnega in-se-ratnega dela donša ta koledar zlasti „Zgodovinske črtice iz poknežene grofije goriške in gradiške“ in sicer: Samostan benediktink v Monasteru pri Ogleju, Grofje Neuhaus-Št. Maver, Potovanje cesarja Leopolda I. po Goriškem l. 1660, Goriški Travniki in knezonadškofijska palača, Papež Pij VI. leta 1782. v Gorici, Stran-Kromberg, Belinjska opatija, Prazgodovinska razkopavanja po gorenji Soški dolini in bližnji Benečiji, Zgodovinske črtice o Gorici, Goričani pred sto leti. (Skoro vsi spisi so bili že natisnjeni.) Podravski je poslovenil dve povesti: „Figura“ in „Iz križarskih bojev na Poljskem“. — Tako ponuja tudi ta koledar kakor prejšnji „Narodni“ obilno vsebino in je namenjen po „Cerkvenem delu“ najprej Goričanom.

Hrvaška književnost.

Majka u radu za Boga in Hrvatsku. Lična knjižica je izšla v drugem pomnoženem izdanju. Prvi natisek — pred dobrim letom — si je dobil mnogo priznanja, trije hrvaški biskupi so izrekli pisatelju svojo pohvalo in zahvalo za knjigo. Pisatelj opisuje v navdušeni besedi in mični obliki vzvišeno nalogo matere. „Otročje srce je materina svetinja. Zaradi tega skrbno pazi mati na svoje dete, čuje nad njim kot nad najdragocenejšim blagom“, zato pa ji je tudi prva in glavna naloga dobra vzgoja otrok, vzbuditev ljubezni do Boga in domovine. Mati mora privaditi deco krščanskih krepostij, a biti mu ima v tem vzgled „treba je, da dete v materinem življenju vidi, kako mu je samemu živeti“, po besedah pesnikovih:

Zbore djeca — kako zbore majke
Tvore djeca — kako tvore majke,
Mole djeca — kako mole majke . . .
Častan porod od častne je majke,
Domoljuban — s majko domoljubnom,
Bogoljuban — s majkom bogoljubnom.

Pisatelj pa hoče v ženskem srcu zanetiti tudi iskreno domoljubje.¹⁾ „Morate biti zveste narodu svojemu, morate biti požrtvovalne; zvesti ljubitelji naroda in domovine so bili vedno pripravljene na žrtve za blagostanje očetnjave in naroda. Morate biti strpljive, potrebna vam je jakost in stalnost, da premorete vse zapreke in omame, težave in bolesi, ki se vam stavljajo na pot in vam hočejo utujiti otroke onemu narodu, iz katerega ste se same rodile.“ — Pisec nato poučuje ženstvo, kako ima vzgajati svoje otroke v pristno-narodnem duhu; kako jim naj stavi v vzgled junaštva in lepa dela svojih prednikov, kako naj svojo pozornost obrača na narodne šege in običaje.

S kratka: Zlata knjiga, kateri želim, da bi se ne le med Hrvati, temveč tudi med Slovenci kar največ razširjala. — Ako si te krasne nauke utisne naše ženstvo v srce, ako se po njih ravna, mora priti za naš rod lepša bodočnost. — In uprav zato bi želel, da naša družba sv. Mohorja izdá slovensko izdanje te knjige, prevod, v katerem bi bili nekateri vzgledi privzeti iz zgodovine slovenskega naroda ter izdanje prirejeno našim razmeram. Gospod pisatelj bi gotovo rad dovolil v to. Vsem izobraženim Slovencem pa priporočam toplo tudi hrvaško knjigo, ki se dobiva pri pisatelju g. Ivanu N. Jemeršiču, župniku v Grobišnem polju. — Cena knjižici, broječi 174 str., je samo 65 kr. *Göstl.*

Bolgarska književnost.

(Poroča Fr. Kovačič.)

Bolgarsko znanstveno slovstvo je rastlo jako polagoma; a ne čudimo se temu, ako pomislimo, kakšne razmere so bile na Bolgarskem še pred kakimi šestnajstimi leti. Za višjo znanost je nedostajalo delavnih, izurjenih močij, ukaželjnih bralcev in sredstev. Zato se je bolgarsko poučno slovstvo dolgo časa pečalo le z vsakdanjimi potrebami, zlasti z vzgojo.

Med raznimi vedami se je najprej začela gojiti zgodovina, ker ravno zgodovinski spisi so vzbudili narodno zavest. — O bolgarski bogoslovni književnosti, da jo omenimo takoj tu, niti ne moremo govoriti, ker to polje je še sila pusto. Škof Kliment in pop Teodor Mitov sta spisala nekoliko bogoslovnih spisov, a to je skoro vse. Ta dva sta se tudi trudila, da bi vzbudila v duhovščini zanimanje za književnost in povzdignila cerkveno časopisje, toda brez uspeha. Bolgarska duhovščina, zlasti starejša, je slabo izobrazena, kar mnogo škoduje njeni veljavi. Celó šolske katekizme in cerkvene zgodovine so največ spisali posvetnjaki.

¹⁾ Pisec navaja mnogo vzgledov iz zgodovine in iz življenja. Pri vzgledu na str. 91. pa se mu je primerila pomota; zakaj ta je iz povesti „Babica“, katero je v češčini spisala Božena Nemcova in kjer je slikana Čehinja, a ne Hrvatica. To omenjam le radi točnosti.

Jezik, narodopis in zgodovino bolgarsko je prvi znanstveno obdeloval Venelin, o katerem smo govorili že lani. — Jezik in zgodovino je bilo treba najprej obdelovati in se je tudi res mnogo pisateljev poskusilo na tem polju, dasi ne vselej srečno.

Ker v Bolgariji več stoletij ni bilo nikakšnega slovstvenega življenja, ni čuda, da je bolgarski jezik strašno zaostal. Po pravici se je reklo, da je bolgarski jezik najbolj pokvarjen med vsemi slovanskimi narečji. V glasoslovju in oblikoslovju, v besednem zakladu, v sintaksi in v pravopisu se vidi, kako strašno je trpel bolgarski jezik. Bogati in jasni glasovi staroslovenščine so postali čisto nejasni, nedoločni. Jako razvita staroslovenska sklanja se je popolnoma izgubila v bolgarščini; skloni se sedaj zaznamujejo s predlogi. Z druge strani je pa bolgarščina dobila spolnik, katerega nima noben drugi književni slovanski jezik. V spregi sta se izgubila nedoločnik in deležnik. — V leksikalnem oziru so izginile domače lepe besede, in kar mrgoli ptujk, grških in turških.

Ako je bila že pri nas in pri Hrvatih tolika zmešnjava v jeziku in pravopisu, ko se je slovstvo vzbujalo, kaj šele pri Bolgarjih! Prvi bolgarski pisatelji niso imeli nikakšnega merila za svoj jezik, ker književnega jezika ni bilo. Jeden je vlekel na staroslovenščino, drugi na ruščino, zraven pa se je vsak držal še svojega narečja. Kako različna pa so narečja v bolgarskem jeziku!

Ravno tako je bilo s pravopisom. Koncem prejšnjega stoletja je grščina tako vladala, da mnogi niso znali več cirilice brati ter so tudi bolgarščino pisali z grškimi črkami. — Pajsij se je držal staroslovenskega pravopisa. Pozneje — največ po vplivu Venelinovem — so uvajali ruski pravopis, ki je v šestdesetih letih postal jako običajen. Toda kmalu so izprevideli, da ruski pravopis ni povsem primeren bolgarščini, jeli so ga tedaj prekrojevati po zahtevah bolgarskega jezika. Popolna jedinstvo se še sedaj ni dosegla, vendar je upati, da prevlada „bolgarska šola“, ker je tudi učno ministerstvo po večšakah določilo njen pravopis.¹⁾

Jezikoslovnih spisov v starejši dōbi sicer ne manjka, ali njih vrednost je jako majhna. Spisalo se je mnogo šolskih slovnice, a ni jedna ni zanesljiva. — Izmed starejših jezikoslovcev omenimo le znamenitejše. Dragan Cankóv je l. 1852. po navodilu Miklošičevem spisal v nemškem jeziku slovnico bolgarskega jezika, ki ima vsaj nekoliko vrednosti pred drugimi.

Dr. Ivan A. Bogorov je deloval kot pisatelj v vseh strokah, izdaval je časnike, narodne pesmi, zemljepise, potopise, slovnice itd. Spisal je tudi dober francosko-bolgarski slovar (l. 1872.), toda bolgarsko-francoski del nima nikakšne vrednosti.²⁾

Pri drugih slovanskih narodih čudovito napreduje jezikoslovje, a bolgarsko polje je v tem oziru jako pusto. Še celó tisto, kar so prvaki slovanskega jezikoslovja: Miklošič, Daničić, Jagić, Novaković in dr. spisali in se tiče tudi bolgarščine, bilo je do najnovejšega časa neznano na Bolgarskem. Najodličnejši zastopnik Bolgarjev med slavisti je Marin Drinov, ki je znamenit tudi kot zgodovinar. — Šele v najnovejšem času se vračajo mladi Bolgarji domov kot izučeni jezikoslovci z raznih evropskih vseučilišč in obdelujejo zlasti dijalektologijo in folkloristiko. — Izmed novejših omenjamo Miševa, Kostova, dr. Ivana Šišmana in Najdena Gerova, ki je l. 1892. jel izdajati velik bolgarski slovar. Obsegal bo kakih 60.000 izrazov, k vsaki besedi so dodani dōtični izreki in pa ruska razlaga. Turške besede so označene z zvezdico. V pravopisu se drži najnovejših določil. Ta slovar bo jako važen za celo slovansko jezikoslovje.

Zgodovinski spisi prvih pisateljev se za pravo ne morejo šteti med znanstvene knjige. Za Venelinom je bolgarsko zgodovino obdeloval Rakovskij. Toda njuni spisi — razven nekaterih dragocenih podatkov — so dandanes male vrednosti.

Gabrijel Kutjovič je deloval s peresom od l. 1837. ter je razven jezikoslovnih, političnih in poljudnih spisov sestavil več zgodovinskih črtic. Izdal je tudi bolgarsko zgodovino (Carigrad 1871), ali že začetek se mu je ponesrečil, ker je Hune označil za pradede bolgarskega naroda. — Ruski državni svetovalec Spiridion N. Palavzor († 1871) je spisal več zgodovinskih del o Bolgarjih, toda večinoma v ruskem jeziku.

Predzgodovinskih izkopin je na Bolgarskem malo in doslej se je tudi slabo gojila ta stroka. — Starejša bolgarska zgodovina je še slabo obdelana, saj je tudi sila težaven posel, ker nedostajajo virov; kar jih pa je, ti so raztreseni po raznih evropskih zbirkah. Staroslovenske listine so Grki uničili, doslej se je našla jedna jedina v rilskem samostanu.¹⁾ Turških listin je več, a trebalo bi jih preiskati. V razvalinah starih mest, gradov, cerkvá in v različnih napisih še tiči marsikako zrno za zgodovinarja, ali tukaj bo še mnogo dela.

Tem marljivejše se obdeluje novejša zgodovina, zlasti o zadnji dōbi turškega gospostva imajo Bolgarji mnogo spisov. — Jako zanimivi so „Spomini“ (Mémoires) hajduškega vojvoda Panajota Hitova (Bukarešt 1872), katere je za pravo spisal Ljuben Karavélov.²⁾ — Zgodovino cerkveno-politične borbe je opisal Teodor Burmóv, po oslobojenju prvi ministerski predsednik. Jako so priljubljeni tudi „Spomini na carigradske ječe“ Svotoslava Milárova (Sofija 1881). Zarote in upore zadnjih let turške vlade sta opisala Zaharija Stojánov in Stojan Zaimov.

¹⁾ Gl. „D. in sv.“ l. 1895. št. 4. str. 127.

²⁾ Geschichte der Bulgaren str. 571.

¹⁾ Das Fürstenthum Bulgarien 262.

²⁾ Ibid. 258.

Najznamenitejši bolgarski zgodovinar pa je že prej omenjeni *Marin Drinov*. Rodil se je l. 1838. v Panagjurištu, izučil se je v Moskvi ter je bil sedem let odgojitelj v neki ruski plemenitaški obitelji. Od l. 1871. je profesor slavistike na vseučilišču v Harkovu. Ko je ruska vojska oslobodila Bolgarijo, bil je nekaj časa načelnik odseka „za ljudsko omiko“ ter je jako skrbel za povzdigo bolgarskega šolstva. Njegova najznamenitejša dela so: „Zaselenie balkanskago poluostrva Slavjanimi“ (Moskva 1871 ruski), „Južnye Slavjane i Vizantija v X. v.“ (Moskva 1876), „Pogled vrch proischoždanie-to na blgarskij narod i načalo-to na blgarska-ta istorija“ (Dunaj l. 1869), „Istoričeski pregled na

blgarska-ta crkva ot samo-to načalo do dnes“ (Dunaj l. 1869.) Razven tega je raztresenih mnogo njegovih spisov po raznih bolgarskih časnikih, zlasti v „Periodočesko Spisanie“.

Modroslovnih spisov ima bolgarsko slovstvo še jako malo; celó prevodov ni. Do leta 1884. so imeli dve malovredni logiki in šele istega leta je Katarina Karavélova, žena bivšega ministerskega predsednika, preložila neko angleško učno knjigo na bolgarski jezik. — Kolikor se v obče more govoriti o modroslovnem smeru na bolgarskih šolah, prevladuje empirično modroslovje Milla Stuarta, v prejšnjih letih pa so vladali francoski enciklopedisti (po vplivu grških šol). (Konec.)

Glasba.

Skladbe „Glasbene Matice“.

„Glasbena Matica“ je izdala dva zvezka, obsegajoča sedem skladb.

Prvi zvezek se začneja z Aljaževim moškim zborom: „Občutki“. Melodija je krepka in odločna, harmonizacija jasna in se umika melodiji, da stopa zlasti v baritonu tem živeje na dan. V tej skladbi so res izraženi moški občutki. *Pirnатов* moški čveterospev: „*Pomlad in jesen*“ kaže ravno nasprotni značaj. Nedostaje mu one jasnosti, zato se pa ugablja bolj v posameznosti in izkuša v kratkem podati različne misli. S tem trpi jednota. *Foersterjev* mešani čveterospev „*Kitica*“ je izvrstna skladba. Čudimo se skladatelju, da on, ki ima tako v oblasti težavne oblike cerkvene glasbe, hkrati v posvetni glasbi zлага tako lahkotno in dovršeno. „*Žalost*“ je skladba, katera se popolnoma naslanja na narodno glasbo, pa kaže vendar, da ji je skladatelj vtisnil vsestransko svoj značaj. Samó začetek in konec sta prav za prav pesem. Srednji osmeroglasni zbor obdeluje preprost stavek v bujnih zvočnih kombinacijah, pa manjka mu podlage v besedilu, katero je ravno na tem mestu najbornejše. Prepričani smo, da bo naredil ta del velik utisek, če ga bo pel mogočen zbor. Cena: partitura s šestimi glasovi à 1 gld. 50 kr.

Scherzo, Intermezzo in Valček, za klavir zložil K. Hoffmeister. Op. 6. Cena 1 gld. 30 kr. — Gosp. Hoffmeistera skladbe za klavir imajo čisto moderno lice. Njegovi motivi se odlikujejo večinoma z lepim ritmom in z neko fantastično drznostjo. Včasih se nam zdi, da ta drznost izhaja iz želje po originalnosti, in takrat ni prijetna. Gospod skladatelj zna stvariti jako nežne in blagodejne motive, pa večkrat jih hipoma preseka s kakim trdim stavkom, da pokvari užitek. Tak je n. pr. konec valčka. Najbolj nam še ugaja „Intermezzo“, kateri

je res melodična skladba, pa tudi v drugih skladbah se kaže poleg pretiravanja — odločno hrepenenje po višji, izredni lepoti.

Domu in ljubezni. Za moški zbor in tenor-solo uglasbil Anton Nedvéd. — Ta prijetni, ne-težavni zbor je namenjen srednjim močem; zložen je z ono elegantno jednostavnostjo, katera je lastna g. skladatelju. Dobi se pri njem partitura s štirimi glasovi za 60 kr., posamezni glasovi za 5 kr.

Cerkvena glasba.

Missa pro defunctis ad IV. voces inaequales aut una voce cum organo. Auctore Ig. Hladnik, op. 23. V Ljubljani. 1895. Tiskal Blažnik. Dobi se v „Katoliški bukvarni“ in pri gospodu skladatelju v Novem mestu. Cena 40 kr. — Ta maša ima popoln tekst. Zložena je primerno svojemu namenu. Skladatelj ni uporabil ničesar, kar bi ne bilo skladno z „mašo za mrtve“ in se je držal najožjih mej, da nam podá skladbo, ki zadostuje zahtevam cerkvene umetnosti in se dá izvajati s skromnimi pripomočki, tudi z jednim samim pevcem, če ni drugače. Blagodejna skromnost diči to skladbo in jo dela tembolj prikladno njenemu namenu.

Za pouk.

Poduk v igranju na citrah. Sestavil Fran Sal. Koželjski. I. zvezek. Založil L. Schwentner, knjigarna v Brežicah ob Savi. Cena 1 gld. 50 kr. — S tem delom dobé naši citrarji polagoma popolno šolo, da se temeljito naučé igranja. Kakor kaže ta prvi zvezek, bo delo obsegalo vse, česar potrebuje igralec v teoretičnem in praktičnem oziru. Začenja z uvodnimi pojmi o glasbi, o notah, o citrah sploh, o strunah, podaje za vajo najprej

melodijo kake domače pesmi brez spremljanja, potem jo izpreminja, da navadi na istem napevu učenca na različne takte, in mu tako polagoma

vzgaja glasbeni čut. Skladbe, s katerimi jih uri, so sami domači napevi. Delu se vidi, da je zlagatelj ne le izurjen citrar, ampak tudi dober teoretik.

E. L.

Razne stvari.

Fotografovanje v prirodnih barvah.

(Spisal dr. Simon Šubic.)

Komu ni znana sivkasta ali rjavkasta barva naših obrazov, katere nam podajajo fotografije? Naj je tvoj obraz rdeč ali bled, fotografija ga slika bledega, in če hočeš, da ima tvoje obličje na fotografiji kaj barve, moraš si jo izprositi od fotografa, da ti na sliki lica pobarva.

Na izvorni fotografiji se doslej barva našega obraza ne loči od barve drugih stvari, bodisi ta stvar v prirodi še tako žive rdeče, rмене, zelene ali kakoršne koli barve.

Dolgo časa že poskušajo učeni fotografi in kemiki, kako bi prisilili solnčno svetlobo, da jim naslika fotografije s tistimi barvami, ki jih imajo fotografovane stvari v prirodi. A doslej so morali nadomestovati barve na brezbarvnih fotografijah z roko in čopiči.

Nekaj časa sèm pa dobivamo semtertje fotografije v pravih prirodnih barvah.

Začetkom skoraj ni bilo nobenega upanja, da se s fotografijo pokličejo naravne barve na dan; polagoma se je jelo vzbujati tudi to upanje.

E. Kuquerel in Nieper sta na srebrnih pločicah, pregrnjenih s pokloranim srebrom, zagledala barvaste slike — toda z nobeno pomočjo, z nobenimi izkušali ali reagencijami se jima ni posrečilo utrditi te barvaste slike na pločici tako, da bi se ohranile za rabo. Šele Poitevin-u se je to posrečilo, zakaj on je take barvaste slike prvi proizvajal na papirju.

Po Poitevinovem vzgledu so od l. 1892. sèm napravljali barvaste slike: Lippmann v Parizu, H. K r o n e v Draždanih in dr. Valenta na Dunaju. Ti možje so imeli toliko uspeha, da se jim je posrečilo ohraniti slike; brez stanovitosti, kakoršne so bile Kuquerelove podobe, pa nimajo fotografske slike nobene vrednosti. Valentove slike posnemajo najzvesteje prirodne barve predmetov; posebno dobro se mu je posrečila pisana fotografija solnčnega spektra z mavričnimi barvami.

Valenta je dokazal, da take fotografije izpreminjajo z a č a s n o svoje barve poleg mavričnega trakú tje proti rdečemu koncu, če jih ogledujemo po strani ali če jih obseva solnčna luč.

Kako pa se bo ta težavna umetnost vršila v dejanski fotografiji, to utegne pokazati izkušnja sama.

Nekaj bolj dovršen za dejansko rabo je drugač način barvne fotografije, znan z imenom: „a v t o t i p i j a“. Izumil jo je avstrijski baron Ranconnet. Ta mož je že l. 1865. nasvetoval, naj se naredi od vsake stvari troje fotografskih slik. Svetloba, prihajajoča od vsake stvari, ki jo hočemo fotografovati v njenih prirodnih barvah, naj gre pri prvi sliki skozi r d e č e, pri drugi skozi r m e n o in pri tretji skozi m o d r o barvano stekleno pločico, predno se spusti v aparat in predno zadene na kemijsko-občutljivo fotografsko pločico. Te troje slik naj se (slično kakor pri kamenopisju) prestavi vsaka na svoj kamen. Potem naj se povalja vsak kamen z barvo svoje slike, t. j. z barvo tistega stekla, skozi katero je prihajala svetloba na fotografsko tablico ob povjemi dotične slike. In naposled naj se troje pisanih kamenov natisne drug za drugim na isti list.

Ta fotografski način pa je, vsaj od začetka, izpodlel nekaj zaradi pomanjkanja čisto monohromatičnih steklenih pločič, t. j. s čisto jedino barvo, nekaj pa tudi zaradi neobčutljivosti fotografskih pločič za rdečo in rmeno svetlobo.

Ko pa je H. Vogel v Berlinu izumil „s e n z i b i l a t o r e“ ali občutljive steklene tablice, bilo je mogoče poskušati Ranconnetov nasvet po drugi poti. Vogel je nasvetoval troje ali čvetero fotografskih povjem, vsako povjemo na posebno občutljivo pločico. V s a k a fotografska pločica pa je posebej z neko kemijsko primesjo narejena občutljiva za drugo barvo mavričnega trakú.

Vsako prvotno fotografsko sliko je prestavil Vogel na svoj posebni kamen, kateri je povaljan z isto barvo, ki jo je sprejemala dotična pločica one slike. In nazadnje se vse troje ali čvetero pisanih kamenov natisne v jedno podobo na isti list.

Na ta način so jeli delati fotografije s prirodnimi barvami Albert v Monakovem, H. Vogel v Berlinu, L ö w i in J a s p e r na Dunaju, c e s a r s k a t i s k a r n a v Petrogradu, Husník v Pragi in drugi. In tako se dandanes že razpostavljajo občinstvu na ogled v prodajalnicah po oknih ‚hromofotografjske‘ slike raznih predmetov, sosebno slikovitih pokrajín.¹⁾

¹⁾ Med takimi slikami se mi zdé najimenitnejše iz Curiha pod imenom „Photochrom Zürich“. Le-ta izdeluje prekrasne pokrajne podobe z vseh strani svéta; zvršuje jih zares umetno in kaj srečno posnema in predstavlja pred oči, bodisi obraze prirode same, bodisi podobe mest in starin, bodisi narodne prizore. Prijateljem

Sedaj je premagana prva težava in napredek se kaže od dné do dné. Kar je še težav, te bodo premagali danes ali jutri, in naposled dosežemo hromofotografijo, t. j. fotografijo v pravih prirodnih barvah.

Omeniti je vredno n e d a v n i h p o s k u š e n j v Berolinu.

Claude Dubois-Reymond je razkazoval v „prosti družbi fotografov“ fotografije s prirodnimi barvami, katere je bil prejel iz Dublina. Kazal je sicer le troje takih fotografij, namreč sliko idilskega zatišja, podobo dublinskega vseučilišča in portret nekega moža.

Očem niso te podobe kazale nič posebnega. A presenečeni so stali ogledovalci teh slik pred platneno preprogo, ko so se te slike razsvetljene na njej prikazale v povečkani podobi — in v svojih prirodnih barvah.

Posebno pa je fotografe razveselila nada, da bodo v kratkem celó oni izdelovali take znamenite slike, in sicer s svojimi navadnimi aparati.

No, kako so pa zvršene fotografije? Poslušajte, kakó!

Na pomoč se vzame zopet troje barv iz mavričnega trakú ali solnčnega spektra, in sicer rdeča, rmena in modra barva. Toda te barve je izumitelj porabil drugače, kakor v prejšnjem vzgledu. Mož je načrtal gladko ploščico čistega stekla z gostimi, vstric tekočimi črtami — osem črt na vsak milimeter. Vsaki teh črt je dal drugo barvo; če je prva rdeča, naredil je drugo rmeno, tretjo modro, in četrto zopet rdečo itd.

Ko je hotel fotografovati s prirodnimi barvami, zaprl je žarkom pot do aparata s svojo tanko pisano ploščico. Sedaj je morala svetloba sijati skozi to ploščico in tako vtisniti podobo stvari, od katere je prihajala.¹⁾

Na tako narejeni fotografski sliki se ob navadnem ogledovanju ne vidi nič posebnega. Če pa vzameš zopet ono drobno prečrtano, prozorno ploščico in jo položiš na to sliko, pokaže se ti hipoma krasna slika, vsa pisana v svojih živih, pravih barvah.

To je gotovo nenavaden uspeh. Tajiti se ne dá, da od začetka delajo ploščice težavo. Vendarle radi pripoznavamo tej iznajdbi izboren napredek, korak imeniten, da važnejšega ne poznamo pri tej umetnosti, odkar je iznajdena fotografija — če ga potrdi raba.

lepe umetnosti, ki iščejo barvanih slik — takih, ki bi razveseljevale oči in ogrevale srce, a ne morejo kupiti dragih, priporočamo posebno „Photochrome“. Po ceni so in vse hvale vredne; meriti se smejo z umetno slikarijo, katera razvedri glavo, okrepča dušo in povzdigne duha visoko nad zemljo do kraljestva višjih idej.

¹⁾ Če bomo mogli, opišemo to delo obširneje.

Uredn.

Pismo Davorina Trstenjaka.

V zapuščini pokojnega pisatelja Fr. Štruklja se je našlo to-le pismo Trstenjakovo:

Velečestiti Gospod,
Dragi moj Jaroslave!

Dolgo sem odlagal svojim odgovorom. Ne časa, ne zdravja. Gospodar sem čez 625 oralov zemljišča, zapovedujem vsaki dan 12 poslom, proti konci leta obilo uradnega pisanja — mnogo korespondencij — e brate! večkrat se mi že gabi pero prijeti. Pristavil sem Vam v knjigi slovenska imena, roman sam, ako ga predelate, bode prijetno, zanimivo berilo, — Vi ste v takih rečeh mojster. Kako mično ste nam popisali Schubertovo življenje! Lepa hvala, da ste prijatelj „Kresu“. Ta solidni časopis ima mnogo nasprotnikov, celó v „Slovenci“ je nedavno nekdo (g. prof. Marn?) mu dal brco, češ, da ima preveč suhoparnih starinskih reči! Čudim se, da se je Marn zaljubil v „Zvon“, — on, nekdanji največi antagonist Mladoslovencev, jeli bere, kako „a m e r i k a n s k e“ so večidel Zvonove novele?

Bogme! take episode, kakor njih najdete v „Kuzovcih“, „non aedificant“, tudi eva povest je ričet, skoz in skoz ne logična, ne naravna in tudi brez vse n r a v n e tendence.

Čitatelji naših belletrističnih časopisov so veči del dijaki, tem treba dajati resnega berila, nekaj realističnega za um, ne pa samo za fantazijo in ščegetenje občutkov.

Pri časopisju, kjer ni e t h i č n e g a pravca, bi jaz, ki nikdar nesem bil strastnež ali ednostransk zelot, ne bi bil bi rad za kuma. Zvonovci si vso močjo prizadevajo „Kres“ zatreti, zato so si najeli še vtypkarje in humoriste, da ga smešijo. Neka! — Ako „Kres“ neha, tudi „Zvon“ ne bode dolgo pel. Poznam jaz svoje Pappenheimere. „Kres“ smo ustanovili, da mladež našo odvrčamo od moderne zapadno-evropske čuvstvene literature, od onih pogubonosnih nazorov, ki morijo duha in okužijo srce, od one svetoboli, ktera je tudi uže naših boljih pesnikov se lotila, in se ne strinja z krščanskimi nazori.

„Kres“ smo ustanovili tudi za gojevanje stroge znanstvene literature. Ta se res nemore v takem „genr-u“ pisati, kakor lehkokrilate novele, za tako berilo treba študij, premišljevanja, preiskovanja, — res je večkrat „suhoparno“ za p o v r š n e d u h o v e , a ne za m i s l e č e ljudi. Kdor se Stritarjevega načela drži, da Slovencem ne treba znanstvene literature, ta je fantast in nepraktičen idealist.

Ubogi smo postali mi Slovenci, nemamo nobenega vodje ne na političnem, ne na slovstvenem polji. Še Bleiweis, ki je vendar bil skoz in skoz praktičen človek, ne odganjal v svojih „Novicah“ znanstvenih spisov.

Ljubljanska šola ne bode nikdar izključljivo zapovedovala slovenskim duhovom; ako si bodo ljubljanski gospodje literatorji trudili in prizadevali si diktaturo dobiti, bodemo mi takraj Save centrifugalci. Spiritus flat ubi vult, in individualnost pisateljeva ne trpi okov.

Kako kaj živite? jeli ste zdravi? Ni li Vam zrak na šmarni gori preoster? Jaz živim sicer v dolini, a ipak čutim, da je ta kraj za me premrzel.

Prestar sem prišel v višji svet.

Z Ljubljano nemam po Bleiweisovi smrti več nobene zveze. Vsake počitnice zbiram okoli sebe svoje nekdanje učence in literarne prijatelje, to me omlajuje. Pripotujte tudi Vi enkrat k meni, da Vas

osebno spoznam. Jaz vas uže dolgo čestim, in pomilujem, da tako lep talent samotari — na šmarni gori.

Moje slovstvanje bode skoro pri kraji. Oči mi zelo oslabljujejo, tudi telesne moči zapuščajo. Hvala Bogu, da se javljajo mlajše moči, — samo da bi nje vodila prava ljubezen do literature in domovine brez vse sebičnosti in brez vsega napa, in da bi se mladi ljudje kaj temeljitega naučili.

Srčno Vas pozdravljam, oglasite se večkrat s kakim pisemcem pri meni. V rodoljubnej ljubezni

Vaš čestitelj in prijatelj

Stari trg, Post **Davorin Trstenjak,**
Windischgraz 13/I. 83. župnik.

Skupina iz igre „Živela Avstrija!“
(Igrá se v Marijanišču dné 1., 5. in 6. prosinca t. l.)

Zvezdoslovni koledar za mesec prosinec.

V e n e r a se vidi zjutraj (jutranjica, danica) in vshaja v zač. prosinca ob 6 $\frac{1}{2}$ uri. J u p i t e r se vidi celo noč. S a t u r n vshaja ob pol šesti uri zjutraj. Solnce je dné 1. prosinca v največji bližini zemlje. — Od 4. do 16. prosinca se vidi zodijska svetloba na zapadu od 6. do 8. ure zvečer. — V poznejših mesecih bomo objavljali natančnejše podatke.

Brezdimni železnični stroji.

Po časopisih se je že večkrat poročalo o železničnih strojih, ki ne delajo onega tako sitnega dima. Brezdimni železnični stroji imajo posebno pripravo, ki stori, da zgoré vsi oni plini in mali delci, iz katerih je dim. To pripravo je izumil avstrijski inženir Theodor Langer, in stane kakih 600 gld. Ž njo se pripravlja toliko zraka v prostor, kjer se kuri, da v njem pogori vse gorivo.

Vabilo na naročbo.

Lahko bi to vabilo izostalo, ko bi ne hoteli omeniti nekaterih stvari, da se sporazumemo s pisatelji in naročniki.

„Dom in svet“ je prekoračil svojo mlado dōbo. Namen in delovanje našega lista se od začetka do danes bistveno ni premenilo, pač pa se je njegov smoter polagoma razjasnil in utrdil. Zlasti to je njegovemu uredniku najbolj v srcu, da bi list ne samo živel, ampak tudi izpolnjeval svojo imenitno kulturno nalogo.

Kar pride v list, to bodi dobro in lepo, to imej jasne ideje, to pomozí narodu do napredka. Z listom hočemo bogatiti književnost, ne pa mazati in pokončevati papirja.

V listu naj se kaže duh, naj se javlja in narodu podaja blago, ki je kaj vredno, ki ima vsebino in moč.

Nekateri prijatelji listovi so nas opozarjali, da treba listu več realizma, več krepkosti in resničnega življenja. Da, tudi mi tako mislimo in hočemo odločno delovati na to stran.

Zmerni, zdravi realizem — ta je pogoj in podlaga lepim umetnostim, to je tudi naše načelo.

Povedali smo že, da naš list ni več namenjen v prvi vrsti mladini, četudi se bomo trudili, da ji ne bo v spotiko: list je namenjen odrastlim in zvedenim Slovencem, ki iščejo zdrave zabave in lahkega pouka. Z resnico in lepoto bi radi vzgojili v Slovencih vsestransko omikanih in zares slobodnih značajev.

Gledé na versko katoliško prepričanje izjavljamo zopet, da naš list ni nikakor in neče biti mrtev in brezbrizen. Verski indiferentizem je breznačajnost, je slabost, je nedostatek v izobrazbi. Naš list je odločno katoliški list. Katoliška vera pa nam ni nikaka ograja, v kateri bi se ne mogli niti gibati, ampak nam je svetovno in občno naziranje ogromnega obsega, s katerim se druží novejšé znanstvo v najlepši slogi.

Na tej podlagi bo naš list trdno stal, iz tehtal bo zajemal po mnogih koreninah iz našega naroda življenje in hrano, da bo narodu na istih tleh podajal zrele, dobre in lepe sadove.

Dobri naši naročniki nam izražajo mnogo željá zastran lista. Vsem ne moremo ustreči; tudi bi ne bilo dobro izpolnjevati nekatere zahteve. Nekatere bi radi izpolnili, a jih ne moremo. Naše slovenske razmere in posebej razmere našega lista so vse drugačne kakor pri večjih narodih. Velik zadržek je oni nesrečni denar, brez katerega umetnost ne more cvesti.

Ko bi imeli dovolj denarnih pomočkov, dajali bi Slovencem list, da bi nad njim strmeli. Da, celó tedaj bi bil list lahko lepši, ko bi vsi naročniki redno plačevali. Prosimo pa tem pótem vse prijatelje, naj blagovolijo podpirati in razširjati naš list z besedo in dejanjem.

Večkrat smo že slišali, da imajo nekateri Slovenci čudne misli o nas. Govoré namreč, da dobivamo obilno denarno podporo za svoje delo. To je deloma častno priznanje za nas, zakaj to mišljenje kaže, da ne storimo malo. Vendar je tako govorjenje jako škodljivo našemu delu. Prvič nam odtegne marsikako pomoč, katero bi sicer dobili, drugič pa se širi napačno mnenje, da smo plačani za svoje delovanje in moramo torej tako plesati, kakor nam drugi godejo. Zato izjavljamo slovesno, da je to popolnoma krivo. Vsa podpora in vsi zakladi listovi so njegovi dopisniki in naročniki.

Večkrat tudi slišimo, da so nekateri bralci nekoliko nezaupni, češ, urednik ima omejene nazore. No, prepričal sem se, da so najbolj nezaupni oni, ki so sami najbolj pristranski. Komur ni všeč oseba, presoja naj stvar.

Tudi v novem letu bomo gojili domoznanstvo v prvi vrsti. Lepe in obširne spise imamo na razpolago. Ako nas bodo vrli dopisniki še nadalje tako podpirali, imel bo „Dom in svet“ polagoma vso našo domovino opisano in narisano na svojih listih. Sedaj so na vrsti Opatija z okolico, Ptuj in Celjska okolica. Pri rokah imamo dva daljša epična pesmotvora, izmed katerih smo začeli jednega že objavljati. Za povesti smo si pridobili poleg že znanih nove moči, da bo več razlike in napredka. — Zlasti želimo podajati lepe slike in tudi v tem oziru napredovati.

Spisov na platnicah ne namerjamo opustiti, ker imamo preveč željá na srcu, kakor da jih ne bi povedali Slovencem, v listu pa premalo prostora za take pogovore.

Prosimo, naj nam Slovenci pomorejo izpolnjevati našo nalogo in opravljati delo, ki je častna stvar našega naroda.

Naročnina za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 10 kr., za četrt leta 1 gld. 5 kr. Za dijake je naročnina 3 gld. 40 kr. na leto, 1 gld. 70 kr. za pol leta in 85 kr. za četrt leta. Za Ameriko je naročnina na leto 2 dolarja, za pol leta 1 dolar.

*Uredništvo in lastništvo
„Dom in svet“-a.*

Bodočnost slovenskega naroda.

Večkrat sem slišal, da je vsak Slovenec rojen za jezikoslovca. Prav tako smem trditi, da je vsak Slovenec rojen za politiko. Smemo pa reči namestu „Slovenec“ splošno: človek. Saj pravi že Aristotel, da je človek „Zōon politikón“, kar prelagam po svoje: „politično živo bitje“. Pač čudno bi bilo, da ne bi znali politikovati otroci, saj se tega lahko naučé od očetov. Naši očanci so radi politikovali in še radi politikujejo o vojski, o davkih, o kraljih in cesarjih, pa o županu in občinskem slugi. Vse to spada v politiko.

Te hude izkušnje nimam, da bi preveč cenil svojo politično modrost. A treba ločiti politiko od politike. Drugačen posel opravlja oni, ki se peča z istinitimi političnimi ali javnimi osebami in strankami, drugačen pa oni, ki se peča z razmerami narodovimi le nekako teoretično ali akademično, dejal bi, zgodovinsko. Ljubiti narod svoj je dobro in plemenito. A ljubiti ga treba dejansko; če hočeš za narod delovati, poznati moraš njegovo minulost in sedanost, pa neko misel ali duševno podobo moraš imeti o njegovi bodočnosti. To je pač jasno vsakomur, ki vé, kaj je narod.

Na ta način umevam svojo politiko, kolikor je bo v naslednjih vrsticah. Tu mi niso v mislih boji, ne prijatelji, ne nasprotniki, ampak Slovenci. Seveda izmed teh so nekateri moji somišljeniki; imam jih rad, ker jednako mišljenje je podlaga prijateljstvu. Drugi niso sedaj; upam, da bodo moji somišljeniki, — saj moramo upati to, kar je najboljšé, — zato jih ljubim že naprej, dejal bi „antecipando“, kakor je Kristus ljubil sv. Pavla že tedaj, ko je ta preganjal njegovo cerkev. Čemu bi namreč sploh delal, ako ne bi upal, da si pridobim za prijatelje tudi one, ki sedaj še niso? Toda ne za se, marveč za dobro in pravično stvar, za resnico in pravico nabira vsak javni pisatelj in učitelj prijatelje, ako sploh kaj namerja s svojim delom.

Pa dovolj o tem! Naposled je vendar le res, da o naši sedanosti govoriti ni lahka stvar. Zato sem se namenil govoriti o naši bodočnosti. Kakšni nameni mi narekujejo te vrste, ne povem. Kdor hoče zvedeti namen, naj čita vse razpravljanje. Na imenu ni nič, vendar zatrjujem že tu, da ti razgovori ne bodo politični v navadnem pomenu. Ako se pa zdi komu odveč, da se hočem baviti z razmerami sloven-

skimi, odgovarjam: S čim pa naj se pečam, ako hočem povedati Slovincem kaj koristnega? Kaj koristim lačnemu človeku, ako preiskujem in mu razlagam, od kodi je njegova lakot? Treba mu je dati kruha ali mu povedati, kje se dobi. Kaj koristim slovenskemu jeziku, ako učeno razpravljam, v katerem členu je soroden s sanskrtom ali kakim drugim jezikom (četudi ne zametujem takih preiskav), ako pa ne povem in ne pokažem, kako treba pisati lepo, pravilno, jasno in krepko?

Komur ne bo všeč to, kar bo čital o naši bodočnosti, naj se nikar ne jezí, ampak naj se tolaži s tem, da niti on niti jaz ne bova doživela vsega tega. Oni, ki pridejo za nami, urejali si bodo svoje razmere kakor jim bo drago.

Ako hočemo kaj doseči, moramo imeti tisto stvar pred očmi in se za tisto poganjati. Kam naj pride slepec? Kaj dosežemo, ako tavamo v temoti, ne vedé, kaj se dá pridobiti?

In kaj naj imamo pred očmi? Ideje ali vzorne in vodilne misli. Vsak človek ima ideje, o katerih misli in za katere se trudi. Ko je mlad, ima ideje o poznejšem življenju in poznejši sreči; ko je star, ima ideje o sreči svojih otrok, sorodnikov, svojega naroda. Tudi narodi v celoti imajo ideje. Atenčani so imeli idejo o veliki oblasti in domači sreči, o bogastvu, vedi in umetnosti. Špartanci so imeli idejo o veliki in zmogoviti moči, pridobljeni z orožjem in junaško hrabrostjo. Egipčani so imeli idejo, da bi postavili svojo deželo v varstvo večnih bogov in si s svojimi kralji priborili večno vladu doma in pri sosedih. Ideja Perzijanov je bila mogočna, silovita vlada; jednaka Rimljanov, le da so ti bolj gledali na pravico in zakone. Nekaj narodov — a malo jih je — so imeli slobodo za idejo. A deloma je niso popolnoma dosegli, deloma je niso drugim privoščili, n. pr. Angleži, Američani, Švicarji. Italijanski narod je bil nekdanj narod umetnikov, nemški narod je — tako pravijo Nemci sami — narod mislecev in učenjakov. Torej imajo res narodi svoje ideje, četudi niso vselej prave, popolne, čiste in dosledne.

Umevno je, da doseže država ali narod le tedaj kak uspeh, kadar ima jasno idejo in si prizadeva, da tisto idejo tudi uresniči ali doseže.

(Dalje.)